د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اووم ټولگی

اړه لري. په بازار کې يې
سر غړوونکو سره به يې

Ketabton.com

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

تاريخ

اووم ټولگی

۱۳۹۰
هجري لمريز

ketabton.com - The Digital Library

مؤلفان:

- پوهنوال محمد رسول باوری
- پوهنمل شاه صنم عمری جبارخیل
- مؤلف محمد ابراهیم حقپال
- د مؤلف مرستیال الحاج وحیدالله احمدزی
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلکي اديتور:

- پوهنوال محمد رسول باوری

د ژبې اديتور:

- عبدالقیوم مشوانی

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- غلام الدین کلانتری
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمیټه:

_ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د بښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.

_ دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.

_ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري او عنایت الله غفاري

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی يې قهرمـــــان دی

دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــــلوڅـــو د ازبکـــو

د پښتـــون او هزاره وو — د تـــــرکمنـــو د تاجکـــو

ورسره عرب، ګوجـر دي — پـــاميـريان، نورستانيـــان

براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ايمـــاق، هم پشـه يان

دا هيـــواد به تل ځليږي — لـــکـــه لمـــر پر شنه اسمـان

په سينـــه کې د اسيـــا به — لـــکـــه زړه وي جـاويدان

نوم د حق مو دی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

داکتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم داکتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو مینډې او پلرونه هم د خپلو لونو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیارکاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له مینډو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

ketabton.com - The Digital Library

سرلیکونه

لومړی څپرکی: د تاریخ بنسټونه، ۱ - ۱۰

- د تاریخ د علم او کټو په اړه څه پوهیږئ؟
- د مؤرخینو سرچینې څه شی دي؟
- آیا په تاریخ کې د زمانې ویش په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د سنو د ډولونو او د هغو د بدلون سره آشنایي لرئ؟

دوهم څپرکی: د افغانستان لومړني مدنیتونه ۱۱ - ۴۰

- آیا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا آریائیان پیژنئ؟
- د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي.
- د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهیږي!
- د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان اسپه او کیانیان) پیژنئ.
- افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریائیان او یونانیان).
- د یونان- باختري خپلواک دولتونه.
- د یونان- باختري مهال هنري فرهنګي ځانګړتیا.
- آیا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د کوشانیانو د مهمو مرکزونو په اړه معلومات لرئ؟
- بګرام.
- هډه بامیان.
- آیا یفتلیان پیژنئ؟

دریم څپرکی: د نړۍ لرغوني مدنیتونه ۴۱ - ۵۶

- آیا د مصر د لرغوني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بین النهرین د پخواني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ.
- د هند د لرغوني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د چین د لرغوني مدنیته خبر یاست؟
- آیا پوهیږئ د یونان پخوانی تمدن څرنګه پیل شو؟
- آیا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

ketabton.com - The Digital Library

څلورم څپرکی: د اسلام تاریخ ۵۷- ۸۰

- آیا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین دمخه د عربستان وضعه څرنګه وه؟
- د لوی څښتن (ج) د استازي حضرت محمد (ص) له ژوند سره زیات آشنا شئ.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او فتحو په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- آیا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پیښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی (کرم الله وجهه) د خلافت دوران څرنګه تیر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولیږل شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات: ۸۱- ۸۴

ketabton.com - The Digital Library

لومړی څپرکی

د تاریخ بنسټونه (مبادي)

- د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې څه شی دی؟
- ایا د زماني وېش په اړه په تاریخ کې معلومات لرئ؟
- ایا د نېټو د بدلون او ډولونو سره اشنایي لرئ؟

ketabton.com - The Digital Library

د لومړي څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د تاریخ له تعریف او ګټو سره اشنا کیږي
د تاریخ لیکوونکو سرچینې پېژني او سربېره پردې په هېواد او نړۍ کې
له معمولو نېټو سره اشنا کیږي. د تاریخي دورو ویشنه زده کوي او هم
د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهیږي.

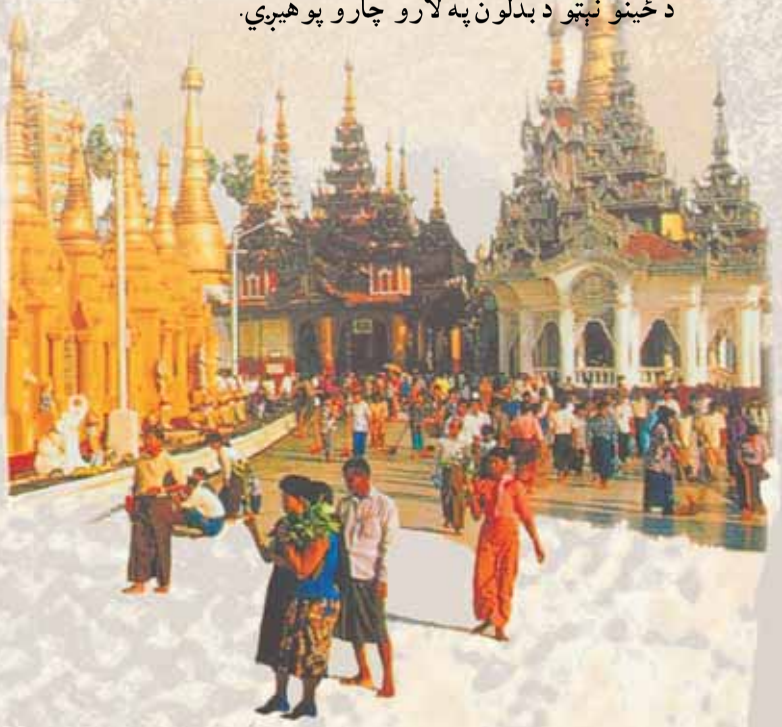

ketabton.com - The Digital Library

د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟

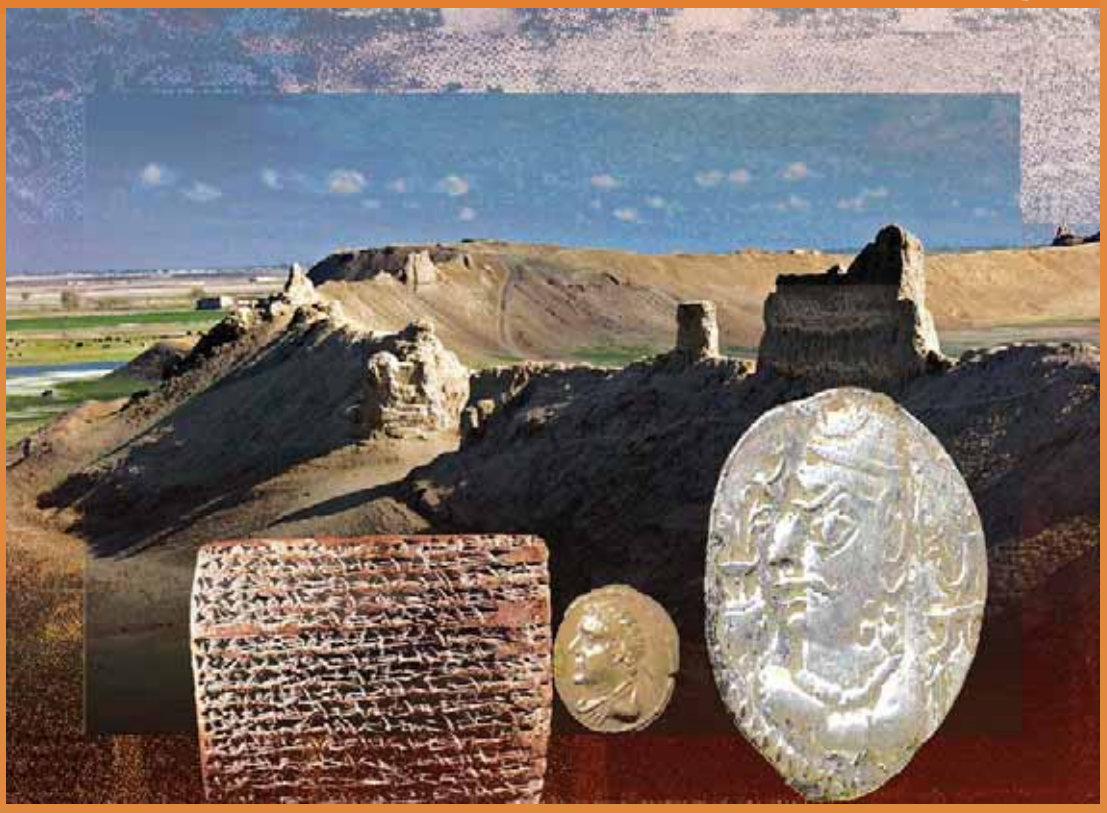

(تاریخ د تېر مهال هینداره او د اوس مهال لوست دی)

د تاریخ تعریف:

تاریخ هغه علم دی چې تېرې شوې پېښې د مهال (زمان) او ځای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوي. مهال او ځای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کیسو او نکلونو څخه بېلوي.

کومه پېښه چې په ټاکلي مهال او ځانګړي ځای کې پېښه شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بیلګې په توګه د بدر غزا چې په دویم هجري قمري کال کې د مدینې په ۱۵۰ کیلومټرۍ کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې ددغې پېښې په اړه مورد ته معلومات راکړي.

مورد پوهېږو چې انسانانو او بشري ټولنې بېلا بېل مهالونه او پراوونه تېر کړي دي. ډېرې لوړې ژورې لارې یې ترشا پرېښي او اوسني پراو ته رسېدلي دي. دغه ټولې پېښې او د هغو پراوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښه شوي، د تاریخ لیکونکو له خوا لیکل شوي دي، دغو لیکل شوو متنونو ته تاریخ وایي.

ketabton.com - The Digital Library

تاریخ پوهان بشري تاریخ پر دوو دورو ویشي تر **تاریخ وړاندې دوره** (**ماقبل التاریخ**) او **تاریخي** دوره. له تاریخ څخه وړاندې دورو مطالعه د انسان د پیدایښت او انساني ټولنو له لومړنیو کلتورونو څخه پېل کېږي. د مدنیت تر عام کېدلو او د لیک د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخی دورې د لومړنیو بشري مدنیتونو له پیدایښت څخه پېل کیږي او تر اوسه پورې دوام مومي. له تاریخ څخه وړاندې دورو کې انسانانو ډېر ساده، خو ډېر بوخت ژوند درلود، یوازې د خپل مټ په زور به یې خپلې اړتیاوې پوره کولې. په غرونو او سمڅو کې اوسېدل. د ونو او حیواناتو له پوستکو څخه به یې جامې جوړولې. د مېوو په ټولولو او د وحشي حیواناتو د ښکار کولو له لارې به یې ژوند کاوه. ځنګه چې انسان اشرف المخلوقات دی، له دې امله د نورو ژوو په پرتله یې په خپل ژوند کې بدلون راوست او اوسني مدني پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنیت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاریخي پړاو پیل شو او تر اوسه دوام لري. تاریخ مورږ له تېرو شویو پېښو څخه خبروي که زمورږ په ګټه وي او یا مو پر زیان. د پر مختللو ټولنو د ودې لاملونه مورږ ته راپېژني، انسانانو ته د تېر وخت په اړه معلومات ورکوي. لنډه دا چې تاریخ د تیر ژوند هینداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولنې لپاره لارښود دي.

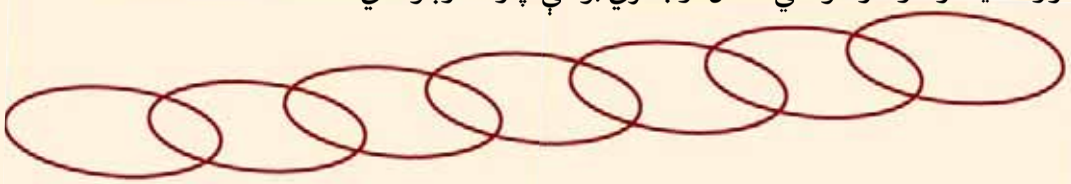

زده کوونکي دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بیا دې د خپل ژوند هر کال په یوه دایره کې وليکي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې تاریخ تعریف کړي او دویمه ډله دې د تاریخ ګټې بیان کړي.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د تاریخ د ښېګڼو په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱. تاریخ تعریف کړئ.

۲. تاریخ پوهان تاریخ په څو دورو وېشي؟ نومونه یې واخلئ.

۳. تاریخ مورږ ته څه را زده کوي؟

ketabton.com - The Digital Library

د تاريخ ليکونکو سرچينې څه دي؟

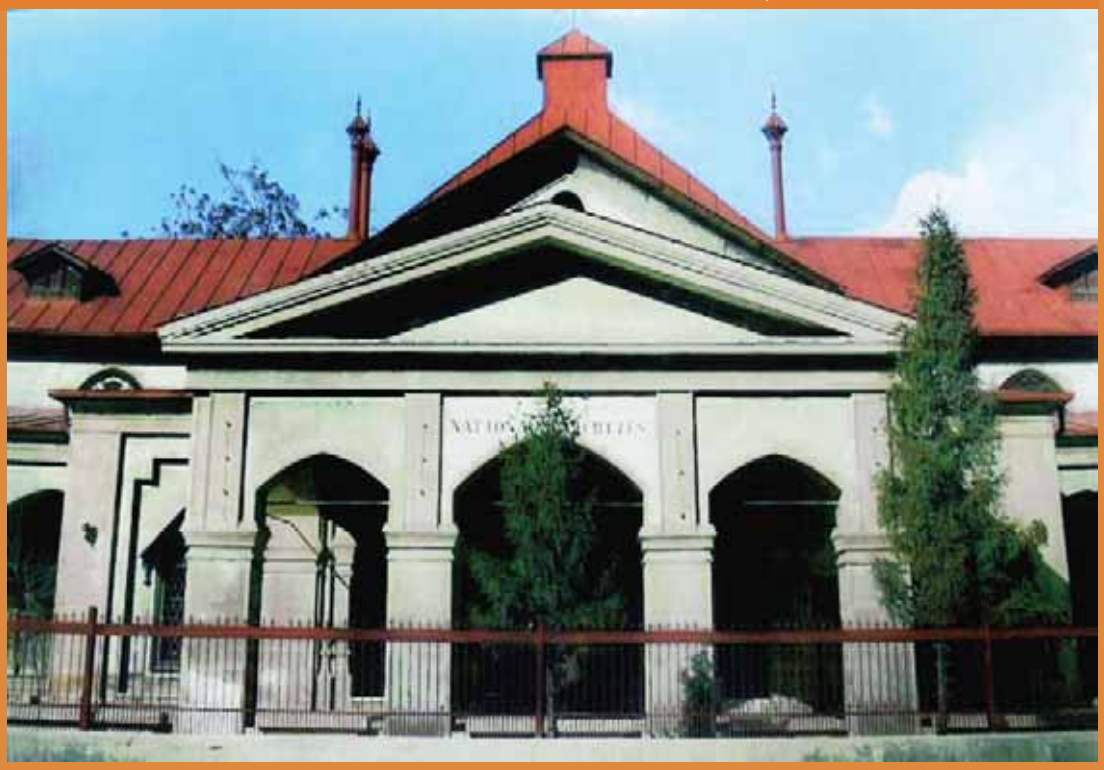

د افغانستان د ملي ارشيف انځور
د افغانستان ملي ارشيف په هغې ودانۍ کې ځای پر ځای شوی، چې په لومړيو مهالونو کې يې د عبدالرحمن خان سلطنتي کورنۍ پورې اړه درلوده او د هغه زوی امير حبيب الله خان په کې ژوند کاوه. دغه ودانۍ د کابل په سالنګ واټ کې شتون لري.

تاريخپوهان د تاريخ ليکلو لپاره سرچينو ته اړتيا لري. تاريخي سرچينو پر دوه ډوله دي. ليکل شوي او **خطي** اسناد او تاريخي آبدات او آثار، تحريري يا ليکل شوي اسناد په آرشيفونو کې ساتل کيږي چې د افغانستان ملي ارشيف هم دا ډول اسناد لري.

د کابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزيم ودانۍ. د افغانستان د ملي موزيم بنسټ په ۱۲۹۸ لمريزکال کې کېښودل شو.

د ليکل شو و يا خطي اسنادو لوستل او له هغه نه ګټه اخيستنه ډېر ستونزمن کار دی. دغه ستونزې دوه اړخونه لري. لومړی دا چې رسم الخط د زمانې په اوږدو کې بدلون مومي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زمانې په اوږدو کې له ښکلا ښکلو ليکونو څخه کار اخيستي چې پرې پوهېدل ګران کار دی. لکه **ميخي** ليک، هيروغليف ليک، پخوانۍ **يوناني** ليکنه، **سانسکريټ** ليک او داسې نور. پخواني اثار هم هغه سرچينې دي چې تاريخ پوهان يې

ketabton.com - The Digital Library

د تاریخ لیکلو لپاره کاروي دا ډول اثار په موزیمونو کې ساتل کیږي. لکه څنګه چې د **افغانستان** په **ملي موزیم** کې په دې ډول ډېر تاریخي اثار شتون لري.

په تاریخ لیکلو کې د لرغونو او تاریخي اثارو څخه ګټه اخیستل د خطي اسنادو په پرتله ګران کار دی. د لرغونو او تاریخي اثارو د بیانولو او تشریح کولو لپاره باید د لرغون پیژندنې علم زموږ مرستندوی وي.

د کابل بالاحصار پنځمه زېږدیزه پیړۍ

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې لیکل شوې سرچینې او دویمه ډله دې تاریخي اثار په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱. تاریخ پوهان کومې سرچینې د تاریخ لیکلو لپاره کاروي؟

۲. له خطي اسنادو څخه ګټه اخیستل په تاریخ لیکلو کې کومې ستونزې را منځته کوي؟

۳. د ارشیف او موزیم ترمنځ توپیر وکړئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

که چېرې د زده کوونکو د اوسېدو په سیمه کې تاریخي ودانۍ وي د هغه په اړه دې معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا په تاریخ کې د زمانې د وېش په اړه معلومات لرئ؟

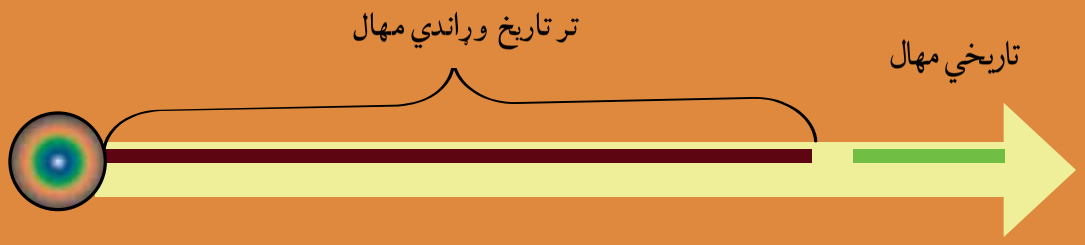

په لومړني لوست کې مو ولوستل چې تاریخ لیکونکي انساني ژوند پر دوو لویو دورو ویشي. تر تاریخ وړاندې دوره او تاریخي دوره. تر تاریخ وړاندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پیدایښت څخه پیل شوې او د لومړنیو مدنیتونو او په ځانګړې توګه، د لیک او کتابت د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخي دوره د لیک او کتابت څخه پیل او تر اوسه دوام لري.

په زرګونو کلونه د انسان له ژوندانه څخه د ځمکې پر مخ تېر شول، چې انسان او بشري ټولنې د لیک او کتابت او لومړنیو مدنیتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه اوږد عمر او هغه انساني ټولنه پېژندګلوی ته اړتیا لري. لرغونپوهان کولای شي چې د ژوندانه د دغه اوږد پېر (دور) په روښانه کولو کې له موږ سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه اوږد پېر په نورو زمانو باندې ویشلی دی. د انسان ډېر پخواني عصر ته د **ډبرې زمانه** یا **سټون ایج** Stone Age وایي. په دې اوږده مهال کې چې زرګونه کلونه نیسي انسانانو به له ډبرو څخه له جوړ شوو توکو کار اخیسته او په سمڅو کې به یې ژوند کاوه. د حیواناتو له پوستکو څخه به یې خپل ځانته جامې جوړولې. د میوو په ټولولو او ښکار باندې بوخت وو.

دویم عصر د **مفرغ** یا **برونز ایج** (Bronze Age) په نوم یاد شوی دی. د لومړي ځل لپاره

ketabton.com - The Digital Library

انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پر مخ وړلو لپاره له فلز څخه کار واخیست. برونز او فلز د مس او قلعې یو ترکیب دی. د هغه مهال انساني ډلو د حیواناتو د روزلو په څنګ کې د نباتانو د کرلو، د نیالګیو دکښښولو او د میوه لرونکو ونو له روزلو سره اشنایي درلوده. د مښت دایمي ځایونه به یې جوړول. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دریم عصر د **اوسپنې د عصر** (Iron Age) په نوم یادېږي. له اوسپنې څخه ګټه اخیستل انساني ډلې د مدنیت عصر ته رسوي. له اوسپنیزو وسایلو څخه کار اخیستنې بېلا بېل ځایونه درلودل. د کار وسایل، زینتي الات او تفریحي او ذوقي شیان به یې له اوسپنې څخه جوړول. انساني ډلو د څارویو د ساتلو سربېره کرنې، بنوالی او د صنعت حرفې ته به یې هم د یوازینۍ دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلولو سوداګري یې د یوې ځانګړې دندې په توګه ومنله چې یوه ډله خلک پردې دندې بوخت وو.

تاریخپوهانو د لرغون پېژندونکو په څېر تاریخي دورې د **لومړنۍ پېړۍ**، **منځنۍ پېړۍ**، **نوې پېړۍ** او **معاصرې پېړۍ** په نومونو پېژندلې دي.

لومړنۍ پېړۍ: دغه دوره د لیک او کتابت له منځته راتلو څخه چې درې زره کاله پخوا تر میلاد زمانه ده، پیلېږي او بیا تر پنځمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسېږي.

منځنۍ پېړۍ: له پنځمې زېږدیزې پېړۍ څخه پېل کېږي او تر پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې دوام مومي.

نوې پېړۍ: له پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ څخه پېل او تر اتلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسېږي.

معاصرې پېړۍ: له اتلسمې پېړۍ (د فرانسې له لوی انقلاب) څخه پیل شوې او تر اوسه دوام لري.

دیا دولو وړ ده چې دا د تاریخي زمانو د وېش یوه بېلګه ده چې د تاریخپوهانو له خوا کارول کېږي. په دغه وېش کې په زیاته پیمانه اروپایي پېښې په پام کې نیول شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې تر تاریخ وړاندې د درې ګونو زمانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د نومورې زمانې ځانګړتیاوې په ټولګي کې روښانه کړي.

پوښتنې:

۱. د ډبرې په دوره کې انسانانو دکار وسایل له کومو توکو څخه جوړول؟

۲. فلز یا برونز څه شی دی؟ شرح یې کړئ.

۳. د اوسپنې د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح یې کړئ.

۴. د تاریخي دورو د وېش یوه بېلګه وواياست.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د ډبرینو، برونزي او اوسپنیزو وسایلو نومونه وليکي او په ټولګي کې دې وواياست.

ketabton.com - The Digital Library

په تاریخ کې د نېټو بدلون

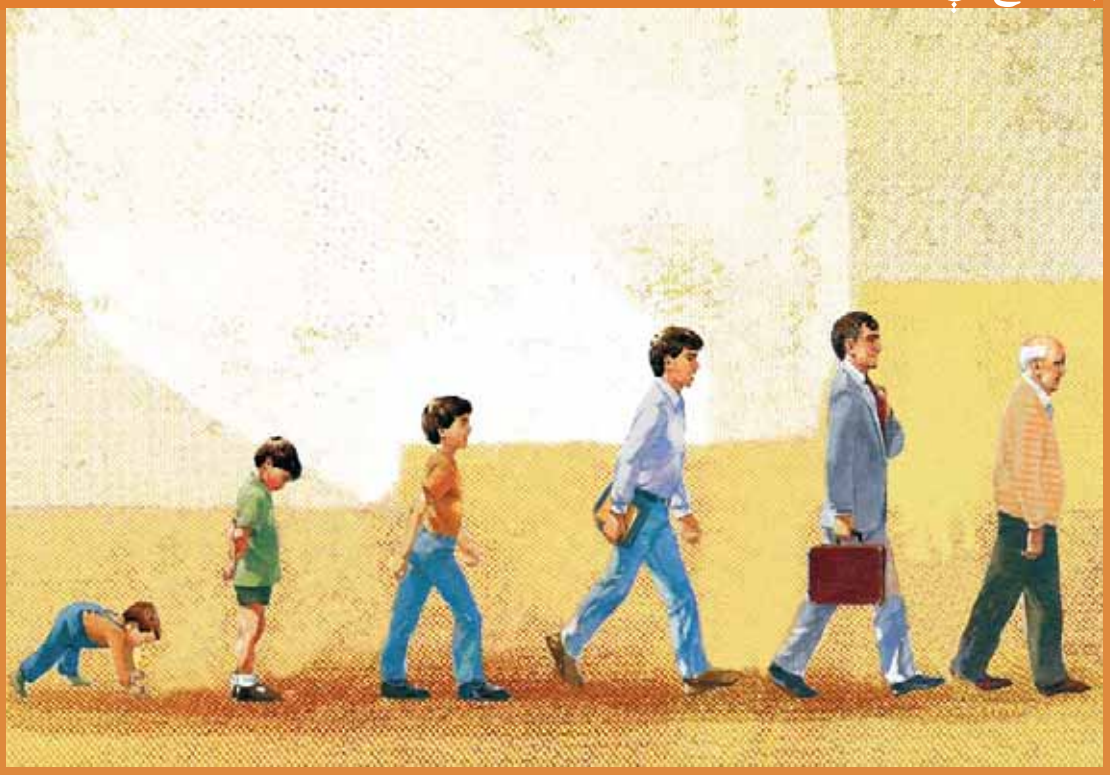

نېټې او کلیزې د وخت او د وخت د وېش د پېژندلو غوره لاره ده.

په افغانستان کې دري ډوله نېټې او کلیزې معمول دي، چې د **سپوږمیز** (قمري)، **لمریز** (شمسي) او **زیږدیز** (میلادي) په نومونو یادې شوې دي.

د لمریزې او سپوږمیزې کلیزې پېل د **حضرت محمد** (ص) د هجرت د لومړي کال څخه پیلیږي او زېږدیزې کال د **حضرت عیسی** (ع) له زېږېدو څخه پېلیږي. په رسمي، دولتي او اداري چارو کې د هجري لمریزې کلیزې څخه کار اخیستل کیږي. ځینو مهمو مذهبي ورځو کې لکه د **روژې میاشت**، **لوی اختر**، **کوچنۍ اختر** او داسې نورو کې له هجري سپوږمیز سنې څخه کار اخیستل کېږي. هجري لمریز کلیزه ۱۲ میاشتې ده چې په ټول ۳۵۴ ورځې کېږي. هجري سپوږمیز کال هم (۱۲) میاشتې ده مګر د ورځو شمېر یې ۳۵۴ ته رسیږي. همدا د ورځو توپیر د دغو کلیزو په منځ کې د نېټو د توپیر سبب شوي دي.

که وغواړو چې هجري شمسي نېټه په زېږدیزه نېټه واړوو، ساده لاره یې دا ده چې ۶۲۱ شمېره جمع یا تفریق کړو. په دې ډول که د **محمود** د زیږېدو کال ۱۹۶۶ زېږدیز وي او وغواړو چې دغه تاریخ په هجري شمسي بدل کړو، نو د ۶۲۱ شمېره له ۱۹۶۶ شمېرې څخه تفریقوو چې حاصل تفریق یې د محمود د

ketabton.com - The Digital Library

زېږېدو کال په هجري شمسي نېټه کيږي. او که چيرې د زلمي د زېږېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسي وي او موږ وغواړو چې دا شمسي نېټه په ميلادي کال واړو و نو د ۱۳۵۵ شمېره د ۶۲۱ شمېرې سره جمع کو و ترڅو د جمعې حاصل د زلمي د زېږېدو کال په ميلادي نېټه وښايي.

لاره: د محمود د زېږېدو کال

۱۹۶۶

-۶۲۱

۱۳۴۵ هجری شمسی

لاره: د زلمي د زېږېدو کال

۱۳۵۵

+۶۲۱

۱۹۷۶ زېږديز

د هجري قمري سنو بدلون په هجري شمسي او يا د هجري شمسي سنو بدلون په هجري قمري د نورو ميتودونو له مخې کيږي چې په راتلونکو ټولګيو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د نېټو نومونه واخلي او دويمه ډله دې د شمسي نېټو اوښتون په ميلادي او د ميلادي نېټو اوښتون په هجري شمسي باندې په ټولګي کې اجرا کړي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د جومات او د خپلې سيمې د ښوونځي د ودانۍ تاريخ وپوښتي او هغه تاريخ دې په زېږديز کال واړوي.

ketabton.com - The Digital Library

دويم څپرکي

د افغانستان لومړني مدنيتونه

– ايا د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ د پيل په اړه معلومات لرئ؟

– ايا اريائيان پېژنئ؟

– د ويدي مدنيت په اړه مو څه اوريدلي دي؟

– د اوستايي مدنيت په اړه په څه پوهېږئ؟

– د افغانستان اساطيري تاريخ (پيشدادیان، اسپه او کيانيان) پېژنئ؟

– افغانستان او پردي (هخامنشيان، موريان او يونانيان).

– يونان - باختري خپلواک دولتونه.

– د يونان - باختري مهال هنري او فرهنګي ځانګړنې.

–ايا دکوشانيانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟

–ايا دکوشانيانو د مهمو مرکزونو په هکله معلومات لرئ؟

بګرام

هډه

باميان

- ايا يفتليان پېژنئ؟

ketabton.com - The Digital Library

د دويم څپرکي موخې:

په دغه څپرکي کې زده کوونکي د افغانستان له پنځه زره کلن تاريخ سره اشنا کيږي. سربېره پر دې د اريايي مهاجرتونو، اريايي مدنيتونو، د افغانستان له لرغوني تاريخ، افغانستان او پردي او ديونان-باختري خپلواکو دولتونو سره اشنا کيږي او د کوشانيانو د امپراتورۍ په اړه معلومات پيدا کوي. د کوشانيانو عمده سياسي- فرهنگي مرکزونه پېژني او د کوچنيو کوشانيانو (کيداريانو او يفتليانو) د امپراتورۍ په اړه معلومات پيدا کوي.

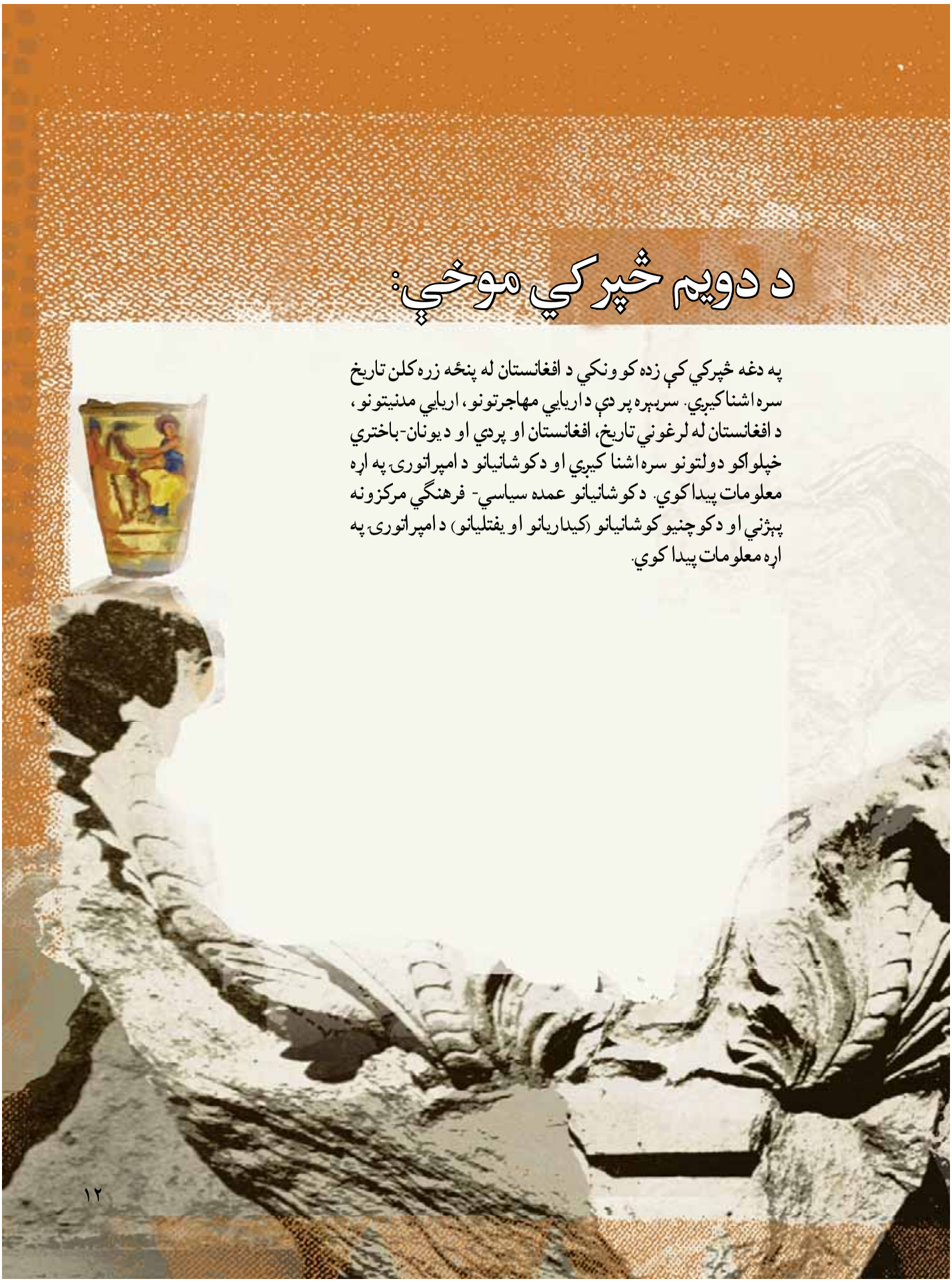

ketabton.com - The Digital Library

ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لر

په تېرو لوستونو کې تر تاریخ وړاندې او تاریخي دورو یادونه وشوه. افغانستان هم تر تاریخ وړاندې دورې لري. په بېلا بېلو بحثونو او مجلسونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ څخه خبرې کیږي. ایا په دې پوهېږئ چې دغه د پنځه زره کلن تاریخ خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابته شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د **کندهار** په شمال لوېدیځه سیمه (**مندیګک**) کې څېړنې او کیندنې کړې دي. د دغو څېړنو په پای کې دا ثابته شوې چې تر میلاده دري زره کاله مخکې د مندیګک اوسېدونکو دداسې تمدن بنسټ کېښود چې د افغانستان هېواد د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کیندنو په لړکې ډېر اثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغونې سیمه کې د یوه پراخه مدنیت استازیتوب کوي. په دغه ځای کې ډېرې مجللې ودانۍ څرګندې شوې چې لوی انګړ، لوی دېوالونه، کوټې او دفاعي مورچلې يې درلودې، چې د مندیګک د واکمنانو د پلازمینې استازیتوب کوي. سربیره پر دې د خوراکي توکو په ځانګړې توګه د غنمو زېرمتونونه، بېلا بېل **خاورین لوښي، مسي او برونزي** ښکلي زینتي وسایل او **خاورینې مجسمې** هم د کیندنو په وخت کې د **فرانسوي** لرغون پوهانو په وسیله پیدا شوي دي.

ketabton.com - The Digital Library

د مندیګک اوسېدونکو له ګاونډیو مدنیتونو سره متقابلې اړیکې درلودې. له موندل شوو اثارو څخه دا ښکاري چې د مندیګک خلکو په شمال کې د انو او نمازګاه تپې (**ترکمنستان**)، په لوېدیځ کې د **سیالک تپې** (**ایران**) د وګړو سره او په سویل کې د **هرپه** او **موهنجودارو** (هند) له مدنیتونو سره کلتوري او اقتصادي اړیکې درلودې. د مندیګک لومړنیو اوسېدونکي ښایي تر میلاده (۲۵۰۰) کاله پخوا دغه سیمې پریښې وي. د مندیګک د پریښودلو په اړه د پوهانو له خوا بېلا بېلې نظریې وړاندې شوې دي. ځینې په دې عقیده دي چې پرله پسې وچکالۍ او د **هلمند** د سیند د اوبو لړوالي یې بنسټیز لاملونه دي چې د مندیګک اوسیدونکي د هغه ځای پریښودلو ته اړ شول.

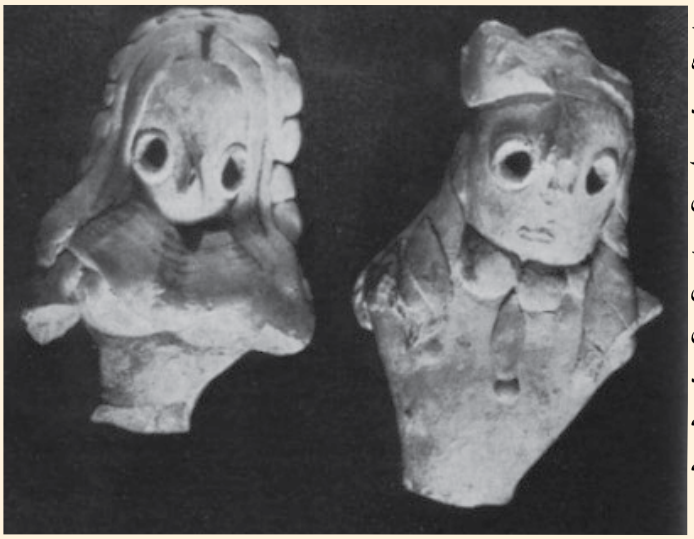

د مندیګک څخه تر لاسه شوې مجسمې

ځینې نور بیا د مندیګک د پریښودلو لامل جګړې بولي چې په پایله کې مخالفین بریالي شول او مندیګک د اوسیدونکو میشت ځایونو ته یې اور ورواچاوه او هغوی یې دکور کلي پریښودو ته اړ کړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو اثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له املې یې د افغانستان پنځه زره کلن تاریخ ثابت شوی دی. دویمه ډله دې د مندیګک د خلکو اړیکې د نورو ګاونډیو خلکو سره څرګندې کړي او دریمه ډله دې د مندیګک څخه د خلکو د وتلو لاملونه څرګند کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې بیان کړي.

پوښتنې:

۱- مندیګک چیرته واقع دی؟
۲- د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت په کومو اثارو کې څرګند شوي دی؟
۳- له ګاونډیو خلکو سره د مندیګک د وګړو اړیکې وویئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مور او پلار څخه د افغانستان د تاریخ او لرغونتوب په باره کې پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې خپلو ټولګیوالو ته وویي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا اریائیان پېژنئ؟

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ودانیو پاتې شونې.

د **اریائیانو** راتګ دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ز منل شوی دی. اریایانو خپل ځانته اصیل او د ښو اخلاقو خاوندان ویلي دي. د هغوی د لومړنیو تم ځایونو په اړه لا دادمن معلومات نشته. دا څرګنده ده چې اریایان له **سیر دریا** او **امو سیند** څخه د لرغونی افغانستان **بخدي** (**بلخ**) ته راغلل.

اریایانو د ژوندانه په لومړني مهال کې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود کله چې په بخدي کې میشته شول ښاري ژوند ته یې مخه کړه. اریایانو کورنۍ نظم درلود. خپلې کورنۍ ته یې (**کولا**) ویل، له څو (کولا) څخه یو قبیله او له څو قبیلو څخه یو ټبر (قوم) جوړیده. د خپلو اوسېدو ځای ته یې (**پور**) ویلې. دغه ټول نومونه د **کهول**، **میرویس**، **بګرام** او **شیرپور** کلمو کې اوس هم معمول دي. اریایانو د خپلو اوسیدو سیمو ته (**اریانا ویجه یا اریانا ورشو**) ویل او د ورشو کلمه تر اوسه هم استعمالېږي.

اریایانو په بخدي (بلخ) کې د لومړني اریایي مدنیت بنسټ کېښود. د بلخ ښار یې جوړ کړ، لوی کورونه او جګ دېوالونه یې ودان کړل. د ښار د ساتنې لپاره یې دېر جګ دېوالونه او برجونه جوړ کړل چې په بلخ کې لا تر اوسه هم د پخوانې بخدي اثارو پاتې شونې لیدل کېږي.

اریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او اثارو

ketabton.com - The Digital Library

څخه څرګندېږي چې د **سمرقند** له لرغوني سيمې (**تالی برزو**) څخه په (۱۹۳۹) زکال کې د لرغون پېژندونکو له خوا وموندل شو. په دې لرغونو اثارو کې يو هم هغه مجسمه ده چې نيمه تنه يې د انسان او نيمه تنه يې د حيوان په ډول جوړه شوې ده. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د **کيومرث پاچا** په مهال کې جوړه شوې چې د آريايانو يو ځواکمن ټولواک و. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وروسته د څارويو د ساتلو او روزلو په څنګ کې په کرنې او بنوالي لاس پورې کړ. ډول ډول ګلونه يې وکرل او ميوه لرونکې ونې يې کينولې، د خوښۍ په محفلونو کې يې يو بل ته دګلانو ګيډۍ ورکولې، د نوي کال په لومړيو ورځو کې ښځو، نارينه وو، ځوانانو او زړو يو ځای د جشن محفلونه نيول، ساز و سرود او اتڼونه به يې کول. د اريايانو مشهور جشن د (**سامانه**) په نوم يادېده. په جشن کې ځوانانو اسونه ځغلول، اتڼونه به يې کول، د غشو او نيزې لوبې به يې کولې، د ساز، سرود او خوښۍ محفلونه به يې جوړول.

د آريايانو لېږد (**مهاجرت**)

د آريائيانو د ژوندانه او مدنيت په اړه د څلورو **ويدي** کتابونو څخه چې د ويدي په نوم يادېږي معلومات لاسته راغلي دي. په دغو کتابونو کې د اريايانو ادبي، کلتوري، اقتصادي، مذهبي او سياسي معلومات شته.

اوس هم تاريخپوهان د اريايانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د معلوماتو د لاسته راوړلو لپاره له دغو څلورو کتابونو څخه چې په **سانسکريټ** ژبه ليکل شوي ګټه اخلي. د وخت په تيريدو سره د اريايانو شمېر په بخدي کې ډېر شو د لېږد او مهاجرت لړۍ يې پېل کړې. يو شمېر اريايي ډلې د **سليمان** د غرونو لمنو ته او د **هندوکش** سويل ته واوښتل او هلته يې واړول. وروسته د **هند** ځمکوته ورسېدل د اريايانو نورې ډلې لوېديځې خواته ولېږدېدې. هغوی لومړی پخواني **پارس** (**ايران**) او وروسته **ترکيې** او **اروپايي** هېوادونو ته ورسېدل. هغه اريايان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوی په هېوادکې د **ويدي** او **اوستايي** مدنيتونو بنسټ کېښود.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بلخ د اريايانو د لومړني ژوندانه په اړه او دويمه ډله دې د اريايانو د ټولنيز جوړښت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. اريايانو خپل ځان په کومه معنا تعريف کړی؟

۲. د اريايانو لومړنۍ پلازمينه (پايتخت) څه نومېده او چېرې واقع وه؟

۳. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وړاندې چوپاني او ..... ژوند درلود.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د کوچياني او چوپاني ژوندانه په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي؟

د اریایانو د مهاجرت یو انځور

داریایانو په باره کې مو لازم معلومات لاسته راوړل. اوس داریایانو دمدنیت سره اشنا کېږو. دلرغوني افغانستان لومړی مدنیت **ویدي** په نوم یادېږي. ددې مدنیت نوم له ویدي کتابونو څخه اخیستل شوی دی. دغه مدنیت (۱۸۰۰) کاله پخوا تر میلاده پیل او تر ۱۲۰۰ کاله تر میلاده دمخه یې دوام درلود.

ددغه مدنیت په اړه له هغو څلور و کتابونو څخه معلومات لاسته راغلي چې په ویدي کتابونو مشهور دي. داکتابونه سربېره پردې چې بشپړ سیاسي، اقتصادي او ټولنیز معلومات لري د اریایانو دهغه مهال داخلاقو او عقیدو او دهغې زمانې دکلتور په اړه هم اړین معلومات په کې شته. لکه څنګه چې دمخه مو ولوستل اریایانو ځانګړې ټولنیز نظام درلود. په اریایي ډلو کې شاهي نظام واکمن و، ټولنه په ځانګړې تدبیر اداره کېدله، دکورنۍ په سر کې پلار (**پاتي**) موجود و. له څو کورنیو یو خېل یا زې جوړېده چې دهغې په راس کې **کوترا پاتي** موجود و. له څو خپلو نو یا زیو څخه یوه قبیله جوړېده چې په راس کې یې "**کراماپاتي**" ځای درلود. د څو قبیلو رئیس ته یې **ویس پاتي** ویلې، څو ویس پاتي به د ټولو اک له خوا چې **راجان** نومیده اداره کېدل. داریایانو د ټولنیزې اوضاع په اړه هم ویدي سرودونه رو ښانه معلومات لري د بیلګې په توګه د ښځې مقام ته په ویدي مدنیت کې درناوی کېده. سره د دې چې د هلک زېږېدنه یې نیکمرغي ګڼله د ویدي عصر ښځو ځانته ځانګړی ځای درلود لکه څنګه چې په **ریګویدا** کې د ډېرو ښځو اشعار د ځانګړي هنري لطافت

ketabton.com - The Digital Library

او صنعت په درلودلو سره ثبت شوي دي له دغو ډلو څخه يوه شاعره ښځه **دخانم** (**گوشاه**) په نوم شهرت لري چې دهغې اشعار دريگويدا په لومړي جلدکې ثبت دي. بله شاعره ښځه (**لوپامودرا**) نومېږي چې دهغې اشعار هم دريگويدا دکتاب په لومړي جلدکې راغلي دي. په ويدي مدنيت کې ځانګړی اقتصادي نظام موجود و. د ويدي مدنيت انساني ډلو د خپل ژوند اساسي ارتياوې د چوپانۍ او کرنې له لارې پوره کولې دا ريايانو شتمني د حيواناتو لکه پسونو، وزو، غويانو او داسې نورو د شمېر له مخې اندازه کېده.

اريايان دکرنې او چوپانۍ په څنګ کې په سوداګرۍ هم بوخت و و. د تبادلې واحد او تجارتي متاع يې غواګانې وې چې هغه ته يې (**پيسو**) ويل د اوسنۍ پيسې کلمې نوم چې پولي واحد دی د آريايي دورې د ويدي عصر پيسو ته رسېږي. د ويدي مدنيت پر مهال به وګړو ټوکران اوبدل د حيواناتو له وړيو څخه به يې ډول ډول جامې ګنډلې، اوسپنيز وسايل به يې جوړول، له اوسپنې څخه به يې د ظريفو زينتي وسايلو سربېره د تولیدي چارو لپاره به يې هم د هرکلک وسايل جوړول. د ډول، ډول خاورينو او لرګيو لوښو جوړولو رواج درلود. د څښلو لپاره ځانګړي لوښي موجود و و، د ويدي مدنيت پر مهال ټولو کسبګرو لکه کلالانو، پښګرانو، نجارانو او نورو په هېر قدر او حرمت سره ژوند کاوه. په ويدي زمانه کې انسانانو په مختلفو خدايانو عقيده درلوده. له هغو څخه يو هم (**اوشاس**) و و چې د خلکو په باور هغه يوه ښځه وه او د سپېده دم باد سهار خدای په نامه يادېدله. سره له دې چې د ډېرو خدايانو عبادت به يې کاوه مګر بيا يې هم په يوه ځانګړي او واحد خدای باندې خاصه عقيده درلوده لکه څنګه چې په ريګويدا کې داسې راغلي دي. (په هر ثابت او هر حرکت کو ونکي او هم هر څه چې پر لارې ځي او هر هغه څه چې مري پر دغو ټولو شيانو باندې يوازې يو خدای واکمني لري).

په ټولګي کې فعاليت:

زده کو ونکي دې پر درو ډلو و ويشل شي. لومړی ډله دې د ويدي مدنيت د سياسي اوضاع په اړه، دويمه ډله دې د اقتصادي وضعې په اړه او دريمه ډله دې د ويدي دورې د اعتقاداتو په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱. لومړني مدنيت په افغانستان کې په کوم نوم يادېده په لنډ ډول يې و وايئ؟
۲. ښځو د ويدي مدنيت پر مهال څه ډول مقام درلود شرح يې کړئ؟
۳. د ويدي وګړو د عقايدو په اړه په څه پوهېږئ خپل معلومات څرګند کړئ؟

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کو ونکي دې د اسلام مبارک دين نه دمخه خلکو د عقيدو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګيوالو ته بيان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

د اوستايي مدنيت په اړه څه پوهيږئ؟

زردشت (سپين تمان)

او ستايي مدنيت د افغانستان په تاريخ کې دويم مدنيت دی. ددې مدنيت نوم د **اوستا** د کتاب څخه اخيستل شوی چې د **زردشتيانو** لپاره سپيڅلی دی. اوستا د قانون بنياد او دستور په توګه معنا شوې ده. دغه مدنيت د ځخه دمخه د (۱۲۰۰) کالو پر شاوخوا کې پېل شوی او تر ز دمخه ۷۰۰ کالو پورې يې دوام کړی. د اوستايي مدنيت بنسټ په **بخدي** کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي، "**يما د اهو رامزدا** په امر يوه سيمه جوړه کړه" چې د هغه پلن والي او اوږدوالي د يو **اسپرس** (د اس ځغلولو د يو ميدان) په اندازه و چې په هغه کې ځينې حيوانات لکه پسونه، غويان، مرغان او ځينې ځناور لکه سپي او داسې نور يې ساتل او د اوبو ځای يې د يوې **هانې** (ميل) په اوږدوالي وکښنده او په دغه سيمه کې يې ښارونه، کوڅې او خونې جوړې کړې. مګر دروغجنو، ليونيو او عليلو خلکو ته يې په ښار کې ځای ور نکړ.

زردشت چې د **سپينتمان** په نوم هم يادېده د زردشتيانو مشر لارښود، د اوستا پنځونکي او د اوستايي مدنيت محرک و. نوموړي خپل جدي نصيحتونه په سرودونو کې ويل. زردشت د سالم ژوند لپاره پر دريو اصلونو باندې ټينګار کاوه. چې **ښه فکر کول**، **ښه ويل** او **ښه کار کول** دي.

ketabton.com - The Digital Library

د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هلکه د اوستا په کتاب کې ډېرې څرګندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموړي د پخواني بلخ (بخدي) د ښار په شاوخوا کې ژوند کاوه.
زردشت د هغې سیمې په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. د همدغو سوابقو په درلودلو سره نوموړي د فکري اصلاحاتو لارښوونه پیل کړه. پر همدې مهال یې د یوې نوې تګلاري پر بنسټ د یوشمېر وزیرانو او واکمنانو سره د خبرې اړیکي جوړې او هغه یې وپاللې.
ځینې مؤرخین زردشت د **اسپه** له مشهورې کورنۍ څخه ګڼي. د زردشت د کورنۍ په اکثرو نومونو کې د اسپه کلمه په وار وار سره راغلې ده. د زردشت پلار **پور اسپه** او نیکه یې **میچت اسپه** نومیده. چې د وروستي نوم معنا یې د قوي اسونو د څښتن ده. د اوستا کتاب د زردشت له خوا وړاندې شوی دی. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتي آیین د پیروانو لپاره د لارښوونې اصول دي. اوستا د پخوانیو کتابونو له جملې څخه شمېرل کېږي. په اغلب ګومان سره دغه کتاب د ۱۲۰۰ تر ۶۰۰ کاله پخوا تر میلاده پېښې په برکې نیسي.
په اوستایي مدنیت کې درې ګوني ټولنیزې طبقې (**روحانیون**، **نظامیون او بزګران**) موجود وو. خلکو کلیوالي ژوند درلود، بزګري او بنوالي د دوي اصلي دنده وه. ددې تر څنګ دوی په مالدارۍ هم بوخت وو. برونزي او اوسپنیز شیان به یې کارول. برسېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم څرګندونې شوې دي. په اوستاکې له هغو نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لوړ ځای لري. لکه **اسپه**، **کیانیان** او **پیشدادیان** چې په راتلونکو درسونو کې به یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته وویایي.

پوښتنې:

۱. د اوستایي مدنیت او د هغه د معنا په اړه څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ.
۲. زردشت څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
۳. اوستا پر څو برخو ویشل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي له نیک فکر کولو، نیک ویل او نیک کار کول څخه څه معنا اخلي، له د خپلو دوستانو او خپلوانو څخه دې پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

د افغانستان اساطيري (لرغونی) تاريخ

رستم د شهنامې مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطيري تاريخ کې دري مهمې کورنۍ معرفي شوي چې عبارت دي له:

الف- پيشداديان: **هوشنگ** لومړنی اوستايي پهلوان دی چې له ډېوانو سره جنګېده او پر هغوی يې واکمني درلوده. هوشنگ د **کيومرث** له اولادې څخه و چې د پيشدادیانو لړۍ دده له نسل څخه ده. هوشنگ د بخدي ښار د لومړني قانون جوړونکي په توګه پېژندل شوی دی. تر هوشنگ وروسته **تهمورث** واک ته ورسېد چې د اوو هېوادونو د ټولواک په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک **جمشيد** (**يما**) ته ورسېد چې د افغانستان په اساطيري تاريخ کې زړه وړونکي حماسۍ او عشقي کيسې لري. د هغه مهال مشهورې کيسې زياتې دي چې د بېلګې په توګه د **رستم** او **سهراب** او د **کاوه اهنګر** د کيسو يادونه کولای شو. د کاوه اهنګر کيسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنسټ جوړه شوې چې يو کس د کاوه اهنګر په نوم د خپلې پښګرۍ څرمنه د بيرغ په ډول د نيزې پر سر وترله او خلک يې را ټول کړل چې د **ضحاک** او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاڅون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لاړ او کاوه اهنګر بريالی شو.

ب- کيانيان: کيانيان د افغانستان د اساطيري لړۍ يوه بله کورنۍ ده چې په پخواني بلخ کې يې واکمني درلوده. دغې کورنۍ ته يې په **شاهنامه** کې کياني ويلې ده، د اوستا په ليکنه کې ددې کورنۍ لومړنی

ketabton.com - The Digital Library

ټولواک د **کیقباد** په نوم یاد شوی چې د رستم پهلوان په غوښتنه په بلخ کې پر تخت کیناست او پنځلس کاله یې واکمني وکړه. وروسته تر ده، ده زوی **کیکاوس** پرتخت کیناست چې د پردیو سره وجنګېد او پر هغوی بریالی شو. داسې ویل کېږي چې کیکاوس د (**اوسنر**) په نوم یو عاقل، هوښیار او پوه وزیر درلود تر کیکاوس وروسته **سیاوش** واک ته ورسېد. سیاوش ددې کورنۍ ډېر ځواکمن ټولواک و. دغه واکمن د **تورانیانو** سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ. تر ده وروسته **کیخسرو** واک ته ورسېد. نوموړي د پلار د وینې د غچ اخیستلو لپاره د تورانیانو سره وجنګېد. په پای کې **تورانې افراسیاب** او دهغه وروریې په زنځیر وترړل او وې وژل.

ج- **اسپه**: له کیاني کورنۍ وروسته د افغانستان په اساطیري تاریخ کې بله لړۍ منځ ته راغله چې د اسپه کورنۍ په نوم یې شهرت وموند. لکه څنګه چې ددغې کورنۍ د هر ټولواک د نوم په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده ځکه په تاریخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نوم مشهور دي. ددغې کورنۍ لومړنی ټولواک **لهراسپ** نومېده. لهراسپ خپل مرکز له بخدي څخه د بلخ نوبهار ته راوست. هغه هم د تورانیانو په وسیله ووژل شو. نوموړي باهمته عادل او د لوړ شخصیت خاوند او د زردشت د تګلارې پیرو و.

داسې ویل کیږي چې زردشت د خپل کتاب (۱۲۰۰۰) نسخې لیکلې وې چې د **وهران** په اورتون کې ساتل کیدې. دغه معبد د ګشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی وو.

له ګشتاسپ څخه وروسته ددغې لړۍ نور پاچاهان هم واک ته ورسېدل. د بېلګې په توګه **اسفندیار**، **داراب د همای زوی** او د داسې نورو نومونه یادولای شو. په لنډ ډول د افغانستان اساطیري تاریخ پر دریو سرچینو (منابعو) ولاړ دی چې هغه **اوستایي متون**، د **فردوسي شاهنامه** او **شفاهي کیسې** دي چې تر اوسه د افغانستان د وګړو ترمنځ سینه په سینه یو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په مختلفو ډولونو پاتې شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ د کورنیو نومونه واخلي، دویمه ډله دې ددې کورنۍ د دریو نامتو شخصیتونو نومونه واخلي او دریمه ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ پر ځانګړو سرچینو باندې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د افغانستان په اساطیري تاریخ کې کومې کورنۍ شاملې دي؟
۲. لومړۍ کورنۍ د افغانستان په اساطیري تاریخ کې په کوم نوم یاده شوې ده؟
۳. د افغانستان د اساطیري تاریخ دریو سرچینو کومې دي. نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د تاریخي کیسو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

ketabton.com - The Digital Library

لرغونی افغانستان او دپردیو واکمني (هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

چندرا گوپتا

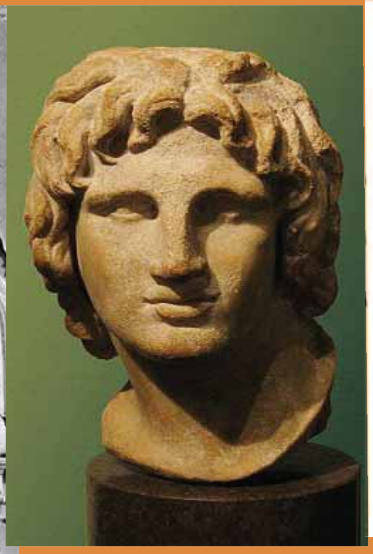

مقدوني سکندر

داریوش او خشایارشا

د زېږدیز نه دمخه په شپږمه زېږدیزه پیړۍ کې د لرغوني افغانستان په محدوده کې واحده سیاسي واکمني نه وه. په هر ګوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو سیاسي واکمنیو حاکمیت درلود. همدا مهال د افغانستان په لوېدیځ کې د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ کېښودل شو، چې د **پارس** په تاریخ کې د **هخامنشیانو** په نوم یاده شوې ده. ددې امپراتورۍ بنسټ د **مادانو** د کورنۍ وروستني لمسي **کوروش** د ز نه دمخه په ۵۵۰ کال کې کېښود.

هخامنشیان:

د کوروش تر قوماندې لاندې لښکرو د ز نه د مخه په ۵۴۹ کال کې د افغانستان ځینې شمالي سیمې تر لنډې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. ترکوروش وروسته دده زوی **کمبوجیه** واک ته ورسېد، هغه د لرغوني پارس لوېدیځو پولو ته زیات پام وکړ. د **مصري فرعون** سره یې جګړې وکړې او هغوی ته یې ما ته ورکړه او د هغه سیمې یې خپلې کړې. نومورۍ پارس ته د بیرته تګ پرمهال پر لار مړ شو.

ketabton.com - The Digital Library

د هخامنشیانو زیات شمېر پاچاهان واک ته ورسېدل خو نامتو واکمنان یې **لومړی داریوش**، **خشایار شاه**، **دویم داریوش** او **دویم اردشیر** وو. د هخامنشیانو امپراتورۍ د ز نه دمخه په ۳۳۱ کال کې د مقدوني سکندر له لورې له منځه ولاړه.

یونانیان:

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او بې له ځنډه یې د میلاد نه د مخه په (۳۳۰) کال کې پر لرغوني افغانستان یرغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د **هرات**، **کندهار**، **کابل** او د **پغمان** له لارې د **قفقاز سکندریې** (**بګرام**) ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سیمو ته ورسید او هلته یې د **ای خانم** د ښار بنسټ کیښود. د شمالي سیمو له تصفیې څخه وروسته خپلې خواته ولاړ. د **نورستان** او **کونړ** له لارې **چترال** ته ورسید. سکندر د **یوسفزیو** سره په یوه جګړه کې په پښه ټپي شو. د سکندر لښکر پوره پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سیمو کې وجنګېده.

سکندر، یونان ته د بیرته تللو پرمهال د **سند سیند** له لارې د مقدونیې پر لور وخوځېد. د لارې په اوږدو کې د ملاریا په مرض اخته او تر میلاده ۳۲۳ کاله پخوا مړ شو. له سکندر څخه وروسته دغه لویه یوناني امپراتورۍ د یونان د پوځي مشراتو تر منځ ووېشل شوه.

موریایان

د سکندر تر مړینې وروسته د **هند** موریایانو د لرغوني افغانستان د سهیلي سیمو یوه برخه لاسته راوړه چې په یوناني امپراتورۍ کې یې ګډوډي رامنځته کړه. د **یونان**-**باختري** دورې په ترڅ کې دا سیمې د موریایانو او یوناني باختریانو تر منځ لاس په لاس شوې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانیانو په باره کې او دریمه ډله دې د هندي موریایانو په اړه خبرې وکړې.

پوښتنې:

۱. د هخامنشیانو په اړه څه پوهیږئ؟ بیان یې کړئ.

۲. یونانیان څه ډول د افغانستان خاورې ته راورسېدل او د سکندر مقدوني تګلاره وښایئ.

۳. د هند د موریایانو په باره کې په څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د هخامنشیانو، یونانیانو او موریائیانو د کیسو په اړه که پوهیږي پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې د خپلو کورنیو غړو ته بیان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

د یونان- باختری خپلواک دولتونه

یونانی مسکوکات

دمخه مو ولوستل چې دسکندر تر واکمنۍ لاندې سیمې دیوناني قوماندانانو تر منځ ویشل شوې. یوناني **سلوکیدیانو** د سکندر د امپراتورۍ یوه برخه هم په اختیار کې درلوده. **هغوی شام** او په هغه پورې ترلې سیمې اداره کولې. سلوکیدیانو یو تن یوناني افسر د لومړي دیو دیتس په نوم د باختر د والي په توګه وګومارە. نوموړي کله چې باختر ته ورسېد، د باختر او **سغدیانه** خپلواکي یې اعلان کړه. د **دیو دیتس** د واکمنۍ پېرد ۲۴۵ - ۲۳۰ کالە پخوا تر میلاده پورې رسېږي. تر هغه وروسته دویم دیو دیتس د باختر کنټرول او اداره په لاس کې ونیوله. نوموړي د خپل دولت خپلواکي اعلان کړه د **اشکانیانو** سره یې د دوستۍ اړیکې ټینګې کړې، ځکه دواړه نوي دولتونه د شام (سوریه) د سلوکیدیانو پر خلاف وو. **ایوتیدیوم** د یونان باختري دولت یو ډېر ځواکمن ټولواک و، چې د خپلې واکمنۍ په پېرکې یې د **شامي سلوکیدیانو** یرغل پر شا وتنباوه او بیا یې د سولې له لارې هغوی په شاکړل. نوموړي د **هندوکش** سوېلي برخې بې له کومې جګړې څخه د **هندي** دولت له سلطې څخه وژغورلې او په لوېدیځو برخو کې د **توس** تر سیمو پورې مخ ته ولاړ.

ketabton.com - The Digital Library

په شمال کې **کاشغرستان** او په سوېل کې يې **بلوچستان** د لرغوني افغانستان سره يو ځای کړل. په همدغه دوره کې باختر د **زرو ښارونو** (**هزارشهر**) نوم تر لاسه کړ. د يونان باختري بل ټولواک **ډيميتروس** نومېده. نوموړی تر **سند** او **پنجاب** پورې مخې ته ولاړ او شمالي هندوستان يې د **ګنګا** تر څنډو پورې ونيو. د يونان باختري پولې د ايران له دښتو څخه (د اوسني ايران مرکزي سيمې) دګنګا تر سيمو او بيا له **سيحون** او **جيحون** څخه د **هند** تر **بحيرې** پورې رسېدلې وې. د يونان باختري ټولواکانو فتوحاتو له ميلاد څخه دمخه د (۱۷۵) کال پورې دوام درلود.

يوناني هرپوکرات د خوښۍ الهه د ېګرام له زېمو څخه

ايوکراتيد د يونان باختري بل ټولواک و. نوموړي د اسې والیان پخپله امپراتوری کې وګومارل، چې په هندکې يې د خپلواکو دولتونو لپاره شرايط برابر کړل کله چې ايوکراتيد واکمن شو. د دولت پرزيدل او د يونان باختري امپراتوری جوړيدل پېل شول. له يوې خوا د **اشکانيانو** يرغل د امپراتوری په لوېديځ کې او له بلې خوا د ننه په هيوادکې ستي قبيلو د يونان باختري دخپلواکو دولتونو د پرزيدلو زمينه برابره کړه. يونان باختري دولت ۱۳۵ کاله پخوا تر ميلاده خپل مرکز له **بلخ** څخه **بګرام** ته ولېږداوه او خبره دې ته ورسېده چې ۷۰ کاله پخوا تر ميلاده لومړی ساکان په سويلي افغانستان کې واک ته ورسېدل او بيا د ستي قبايلو يوې څانګې چې د (يوچي) په نوم يې شهرت درلود، بلخ ونيو او د يونان باختري دولتونو لړی يې راوپرزوله.

يوچيان چې د افغانستان په لرغوني تاريخ کې د **کوشانيانو** په نوم پېژندل شوي يوه لويه امپراتوري را منځته کړه، چې په ديارلسم لوست که به يې وولولو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دې د باختري سيمو د خپلواکۍ د اعلان او دويمه ډله دې د يونان-باختري دورې د نامتو واکمنانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وويايي.

پوښتنې:

۱. د ايوتيدوم په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.

۲. ډيمتريوس څوک و د هغه دکړو وړو په اړه څه پوهېږئ؟

۳. د يونان باختري امپراتوری پرزيدل څه ډول پېل شو؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

هر زده کوونکي دې د يونان باختري نقشه په کور کې رسم کړي او په ټولګي کې دې نورو زده کوونکو ته وښايي.

ketabton.com - The Digital Library

د يونان-باختري پېر هنري او فرهنگي ځانګړتياوې

د يونان باختري پاچاهانو مسکوکات: دغه مسکوکات د افغانستان په بېلا بېلو سيمو کې د لرغون پوهانو په وسيله موندل شوي دي.

په دې کې شک نشته چې د **سکندر** د پوځي يرغل سره سم د يوناني لښکرو سره يو ځای هنرمندان، پوهان او کسبګر، نيول شويو هيوادونو ته راغلل چې له هغې ډلې هېوادونو څخه يو هم افغانستان و. د دغو هنرمندانو نوښتونه د ختيځو سيمو په تېره بيا د لرغوني افغانستان د خلکو د کلتور سره يو ځای شول او افغاني بڼه يې خپله کړه.

د يونان-باختري واکمنيو پر مهال اقتصادي وضعې مناسب پرمختګ کړی و. مالداري، کرهڼه، د کسبګرو بېلا بېل صنعتونه او سوداګريزو اړيکو د پام وړ وده او پراختيا موندلې وه. **ايوتيدم** د سرو او سپينو زرو نه جوړې شوې سکې پر خپل نوم جوړې کړې چې د ښو او مناسبو اقتصادي شرايطو استازيتوب يې کاوه. د سوداګرۍ ملي او نړيوالې لارې يې پرانستې وې او د کاروانونو د تلو راتلو امنيت هم نيول کيده. هغه مهال د هېواد بېلا بېلې سيمې د شهزادګانو په وسيله اداره کيدې.

د يونان-باختري واکمنۍ پاېښت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کېدو او دودولو يې خپلې پراخې اغېزې وکړې. د صنايعو پراخوالی، هنري او فلسفي افکار ژبه او ليک دود او نورې کلتوري خواوې يادولای شو. دغه ټولې کلتوري اغېزې د يونان-باختري امپراتورۍ تر ولکې لاندې د سيمه ييزو عناصرو سره يوځای شوې وې او يو ځانګړی کلتور يې رامنځته کړی و چې د يونان-باختري د مدنيت په نوم په لرغوني تاريخ کې شهرت لري. د يونان-باختري دورې په يوه ډېرليک کې چې په ای خانم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلی و داسې لولو.

ketabton.com - The Digital Library

په ورکتوب کې ښه روزنه واخله.
په ځوانۍ کې په خپلو غوښتنو حاکم اوسه.
په پوخ عمر کې ریښتنی اوسه.
په زړښت کې ښه ناصح اوسه.

د ژوندانه په ورستنیو ورځو کې به پوه شې چې څه ډول بې له ارمانه مړې.

د یونانیانو اغیزې په عمراني چارو کې هم محسوسیدلې. پوځي او اداري مرکزونه یې په عمومي ډول د سیندونو د یو ځای کېدو په سیمو کې جوړول. د دغو ودانیو بیلګې د بګرام او ای خانم په پاتې شونو کې لیدلای شو. په ودانیو کې دفاعي لارې په پام کې نیول شوي دي. د کنټرولي برجونو، دفاعي کندې او ډول ډول بندونو جوړولو ته پام اړول شویدی.

د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اومې ز پیړۍ پورې دوام وکړ. دغه اغېزې په تیره بیا په لیک دود او هنر کې د یادونې وړ دي. یوناني لیک دود په بېلا بېل ځایونو کې کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کیده خو له یوناني لیک دود څخه کار اخیستل کیده. په دې اړه یوه چیني زیارت کونکې په خپلو لیکنو کې دا یادونه کړې چې یوناني لیک دود د یونان باختري د سیمو یو لیک دود دی برسیره پردې د مجسمې جوړولو هنر، رسامي، نقاشي په ښېښه یي لوښو کې د یوناني ودانیو بېلا بېل شکلونه او ځېرې تر ډېرو وختونو پورې په لرغوني افغانستان کې دود درلود. لنډه دا چې کابو په ۱۴۰ کلومتر کې د یونان باختري واکمنۍ ۳۶ تنه پاچاهانو او ددې لړۍ یوې ملکې هم په لرغوني هند او افغانستان کې واکمني کړې ده. دغو ټولو د یوناني فرهنګ او کلتور د پراختیا لپاره د هند او باختر په سیمو کې هڅې کړې دي. د لرغون پوهانو د څېړنو په ترڅ کې ډېر هنري او فرهنګي شواهد او لاسته راوړنې په افغانستان او شمالي هند کې تر لاسه شوي دي.

دغه ټول اثار او پاتې شونې د هغې دورې استازیتوب کوي او د یوناني فرهنګ شتون په دې سیمو کې څرګندوي. د یادونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنګ په دې سیمو کې په سوچه ډول پاتې نه دي. ځکه د لرغوني افغانستان د فرهنګ او کلتور سره یو ځای شوي او د فرهنګ یوه نوې بڼه رامنځته شوې چې د یونان باختري مدنیت په نوم یاد شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات څرګند کړي او دویمه ډله دې د یونان باختري دورې د دوو فرهنګونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعې په اړه په څه پوهېږئ؟
۲. د یوناني ودانۍ بیلګې او اغېزې په کومو سیمو کې لیدل کیږي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له ټولګي څخه بهر له خپلو مشرانو څخه د سکندر او یونانیانو د کیسو په اړه پوښتنې وکړئ.

ketabton.com - The Digital Library

آیا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لرئ؟

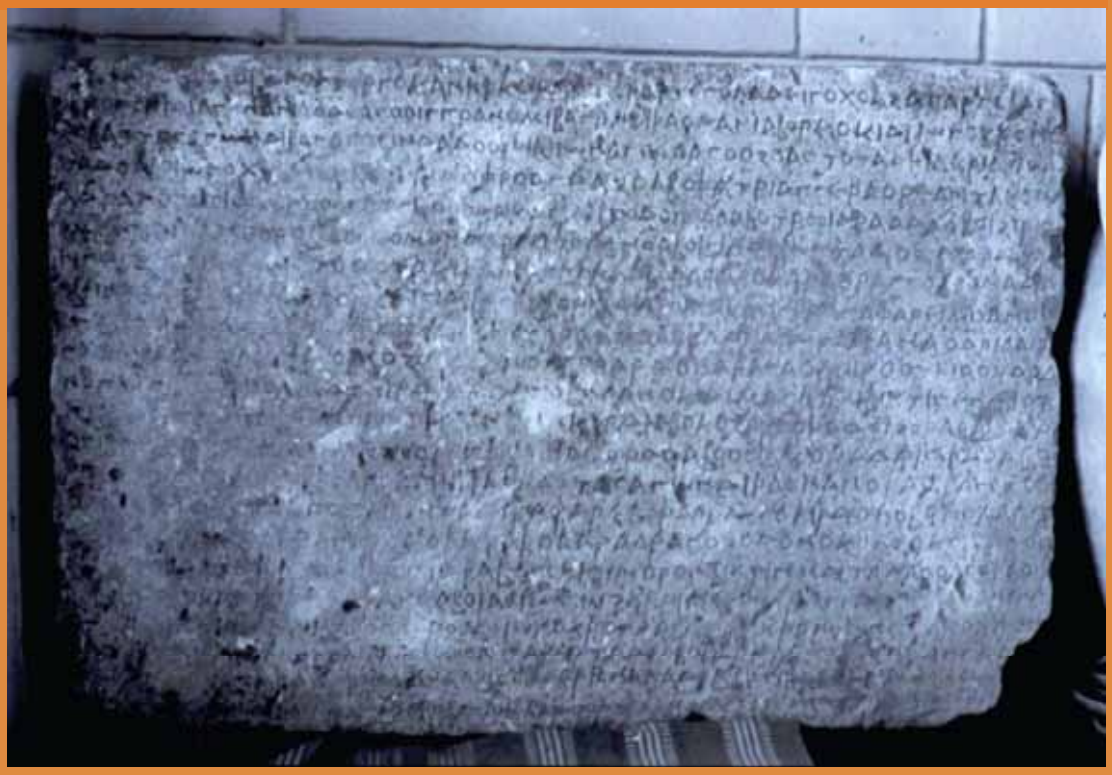

د رباطک ډبرلیک

د رباطک په ډبرلیک کې سربېره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجرې په اړه داسې راغلي دي: کجولا کدفیسس غورنیکه، ویما تکتو نیکه او ویما کدفیسس د کنشکا پلار دی. د رباتک په ډبرلیک کې د کوشانیانو د امپراتورۍ سرحدي ښارونه هم راغلي دي. د بېلگې په توګه د کوشانیانو د امپراتورۍ سویلي ښار د چمپا په نوم یاد شوي دي.

د کنشکا مجسمه

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

د میلاد نه شاو خوا ۵۰ کاله مخکې کوچي قبایلو د کورنیو مخالفینو په مرسته یونان-باختري دولت له منځه یووړ. بلخ یې ونیو او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود چې بشپړه افغاني بڼه یې درلوده. د دې دورې په اړه ډېر ډاډمن معلومات د **رباتک** له ډبرلیک څخه لاس ته راوړلای شو. دا ډبرلیک د **کنشکا** د امپراتورۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی. دغه ډبرلیک د

ketabton.com - The Digital Library

کوشاني امپراتوري په اړه ګټور معلومات لري.
کجولاکدفیسس دکوشانیانو د امپراتوري بنسټ ایښودونکی و. نوموړي په پیل کې څلور لوی ولایتونه د بلخ په شاوخوا کې سره یو کړل. او په ۴۰ میلادي کې یې د **کابل** او **غزنې** سیمې ونیولې. کجولاکدفیسس پر لرغوني اریانا او باختر باندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموړي په دې موده کې وکولای شول چې د لرغوني افغانستان په دننه کې د **پارتي** او **یوناني** شاهانو پاتې شونې له منځه یوسي. دکجولاکدفیسس د زمانې زیاتې سیکې له مسو څخه جوړې شوې وې. په دغو مسکوکاتو کې دېر القاب لکه **دیندار**، **شهنشاه** او داسې نور کیندل شوي دي. نوموړی د اتیا کالو په عمر مړ شو. دکجولاکدفیسس نه وروسته ویما تکتو ته واک ورسید. د رباطک د لیکنې پر بنسټ **ویما تکتو** دکجولاکدفیسس زوی دی.
تر ویما تکتو وروسته د ده زوی ویما کدفیسس تر ۱۲۷ ز کال پورې واکمن و. ویما کدفیسس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و، چې د هیواد پولو ته یې په سوېل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویماکدفیسس د **چین** هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د **روم** د امپراتور **تراجان** دربار ته یې یو سفیر ولېږه. او له هغوی سره یې د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم څرګند دي.

د ورېښمنو لار

ketabton.com - The Digital Library

تر ویماکدفیسس وروسته د هېواد اداره د ده زوی **کنشکا** ته ورسېده. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. د ده د امپراتورۍ حدود په ختیځ کې د **هندوستان بنارس** او لوېدیځ کې د **پارتیانو** امپراتورۍ تر بریده او په شمال کې تر **کاشغر** او **یارکند** پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره سوداګریزې اړیکې درلودې. د **ورېښمو** نامتو لاره د کوشانیانو په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل ژمنی یې **پېښور** او اوړنی یې **بګرام** ټاکلی و.

کنشکا په (۱۴۷) میلادي کال کې سترګې له نړۍ نه پټې کړې. د هغه زامنو د پلار ستره امپراتورۍ په خپل منځ کې ووېشله، په هرګوټ کې هر څوک واک ته ورسید او په مرکز کې د کنشکا تر مرګه وروسته د همدې کورنۍ بل تن د کاشکا په نوم د واک پرګدۍ کېناست.

د **کوشاني** واکمنۍ وروستنی امپراتور چې د کوشانیانو تر ولکې لاندې سیمو باندې پوره واکمن و د **واسشکا** یا **واسودیوا** په نوم یادیده. نومورې په ۱۸۲ زېږدیز کال کې د امپراتورۍ واګې تر لاسه کړې. سره له دې چې تر واسودیوا وروسته د کوشانیانو ستره امپراتوري د شهزاده ګانو ترمنځ په سیمه ییزو واکمنیو بدله شوه، خو د کوشانیانو واک او ځواک په ښېلا ډولونو تر ۲۵۰ زېږدیز کال پورې دوام درلود. د ځواکمنې اداري تر ناتوانۍ وروسته سیمه ییزو واکمنانو او امرینو ته د سرغړونې موقع برابر شوه. په پای کې د **ساساني** سلسلې پوځي دباو او فشار له یوې خوا او له بلې خوا په هېوادکې دننه د یوه غښتلي مرکزي ځواک نشتوالي دا موقع برابره کړه، چې سیمه ییز امرین او وروسته بیا **یفتلی** امپراتورۍ واک ته ورسېږي.

ketabton.com - The Digital Library

د مهال په ترتیب د کوشانیانو مهم امپراتوران

		د واکمنۍ مهال	د هغې دورې ځانګړتیاوې
۱	کجولا کد فیسیس	د ۴۰ څخه تر ۸۰ زېږدیز	دکوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ اېښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر تر ولکې لاندې سیمو باندې واکمن و.
۲	ویما تکتو	د ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زېږدیز	دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباتک د ډبرلیک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباتک ډبرلیک په ۱۳۷۲ لمریزکال کې د بغلان او سمنګان په سیمو کې وموندل شو.
۳	ویما کد فیسیس	د ۱۰۵ تر ۱۲۷ زېږدیز پورې	دکوشانیانو لومړنی امپراتور و چې د هیواد پولې یې دګنګا تر سینده پورې ورسولې او د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.
۴	کنشکا	۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زېږدیز پورې	دکوشانیانو د سلسلې ستر امپراتور شمېرل شوی چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سوېل کې د هند تر ګنګا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ پورې او په شمال کې کاشغر او یارکند پورې رسېده.
۵	واسودیوا (واسشکا)	د ۱۸۲ څخه تر ۲۲۰ زېږدیز پورې	دکوشانیانو وروستنی امپراتور چې ددغې ستر امپراتورۍ پرتولو سیمو یې واکمني درلوده تر واسودیوا وروسته سیمه ییزو امرینو مرکزي واکمني د خطر سره مخامخ کړه او سیمه ییز حکومتونه لا هم غښتلي شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د رباتک د ډبرلیک په اړه او دویمه ډله دې د کوشاني دورې د مهمو امپراتورانو په اړه خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. د کوشانیانو په اړه تر ټولو ډاډمن معلومات د ..... ډبرلیک څخه لاس ته راغلي دي.

۲. د کوشانیانو لومړنی امپراتور د ..... په نوم یادیده.

۳. د کوشانیانو د ستر امپراتور په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د اسلام نه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتو او مجسمو انځورونه په خپرونو کې پیدا کړي او بیا دې خپل ټولګي ته وړاندې کړي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا د کوشانیانو د مهمو سیاسي او فرهنگي مرکزونو په اړه معلومات

بګرام

هډه

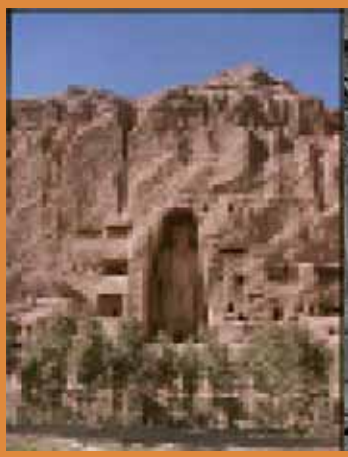

بامیان

لکه څنګه مو چې په تېر لوست کې ولوستل کوشانیانو د خپلې پراخې امپراتورۍ تر ولکې لاندې سیمې له دوو سیاسي مرکزونو پېښور او بګرام څخه اداره کولې. په دې لوست کې بګرام، د کوشانیانو د امپراتورۍ د سیاسي مرکز په توګه او ورپسې هډه د کوشانیانو د فرهنګي مرکز او بیا بامیان د بودایانو د عقیدتي سیمې په توګه په لنډ ډول پېژنو.

الف: بګرام د کوشانیانو د امپراتورۍ مرکز

اوسنی **بګرام** چې د خلوېښت میلو په واټن د **کابل** د ښار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه د **کوشانیانو** د امپراتورۍ اوږنی مرکز و. د دغه ښار بنسټ د پوځي مرکز په توګه له میلاد څخه وړاندې په دریمه پیړۍ کې د **سکندر** له لوري اېښودل شوی و. هغه مهال بګرام ته د **قفقاز** سکندریه ویل کېده. د بګرام په کیندنو کې د ودانیو د پاتې شونو برسیره په زرګونو تاریخي انتیک اثار او شیان وموندل شول. د ودانیو د پاتې شونیو څخه دا څرګندیږي چې د بګرام د ښار د ودانۍ پلان د دفاعي سیستم پر بنسټ جوړ شوی و. سره له دې چې سیمه ییزې ځانګړتیاوې لري د یوناني ودانیو ځانګړتیاوې هم په کې لیدل کیږي. د سیمه ییز ښار د جوړولو لپاره هغه یوناني اصول په نظر کې نیول شوي وو، چې د دوو سیندونو د یو ځای کېدلو موقعیت به یې د ښار جوړولو لپاره ټاکه، چې د **یونانیانو** د عمراني چارو له ځانګړتیاو و څخه و. سربېره پر دې د ښار څلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جوړ شوي دي. د ۱۹۳۷ میلادي کال تر کیندنو وروسته په دغه ځای کې ډېر انتیک تاریخي اثار لکه د لاکو څخه جوړې شوي چیني صندوقچې، مسي او برونزي وړې مجسمې،

ketabton.com - The Digital Library

یوناني او رومي لوښي د هندي عاج څخه جوړې شوې ټوټې ګچې ټوټې او داسې نور موندل شوي دي دغه ټول آثار د هنر په لحاظ ظریف او د کوشانیانو شاهي کورنۍ پورې تړاو درلود.

موندل شوي اثار او شیان په ښکاره ډول دوه مطلبونه څرګندوي. **لومړی دا چې** د کوشانیانو د سوداګرۍ اړیکې له نورو هیوادونو او لرې سیمو سره تامین شوي وي. د سوداګرۍ کاروانونه د **روم څخه چین** ته د **وریښمو** له لارې رسېدل او د دغې نړیوالې لارې عمده برخه د کوشانیانو له امپراتورۍ څخه تېرېده. **دویم دا چې** بګرام د سیاسي مرکز په توګه د هغه مهال یو له هغو سترو نړیوالو مرکزونو څخه و چې د کاروانونو په تګ او راتګ او د سیاسي حاکمیت په تامین کې یې ډېر مهم رول لوبولی دی.

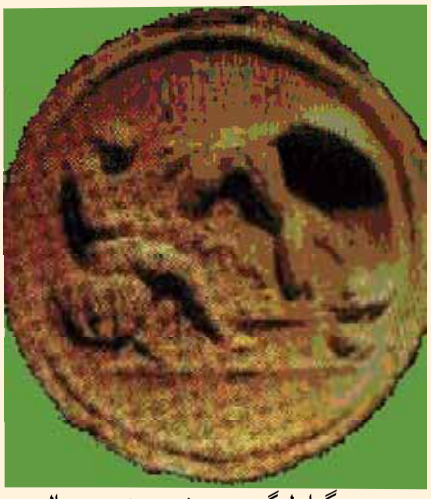

د بګرام له ګچو جوړ شوی د زیوس مډال

عاجي مسجمه، چې د بګرام څخه تر لاسه شوې ده

په ټولګي کې فعالت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بګرام پر دفاعي سیستم باندې خبرې وکړي او دویمه ډله دې د بګرام د ښار پر تاریخچې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱.په ..... میلادي کال کې په بګرام کې کینداني پیل شوې.

۲.د بګرام د ودانۍ پلان د ..... سیستم پر بنسټ طرح او جوړ شوی دی.

۳.د کوشانیانو پر مهال د سوداګرۍ د چارو په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د لارو او د لرغونې سوداګرۍ د څرنګوالي په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي.

ketabton.com - The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتوری فرهنګي مرکز

د بودايي معبد يو انځور په هډه کې

تاریخی **هډه د جلال اباد** ښار په سوېل لوېدیځه برخه کې کابو د (۱۰) کیلومترو په واټن پرته ده. دغه لرغونی ځای د افغانستان په تاریخ کې د مهمو فرهنګي مرکزونو په توګه ډېر ارزښتناک رول لوبولی دی. دغه پخوانی سیمه په تاریخي متونو کې د سیلانیانو او زیارت کوونکو له خوا په وار وار یاده شوې ده. **فاهیان** چیني زیارت کوونکي هډه د هیلو په نوم یاده کړې ده. **هیونسنګ هم له هډې ځخه د یو فرهنګي مرکز په توګه یادونه کړې ده.**

دکیندنو په لړکې هغه اثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازیتوب کوي. دا اغېزې د هغه مهال پر هنر، مذهب او پر هغو مذهبي ودانیو چې د هغه مهال د خلکو دګټې اخیستنې وړ وي، موندل شوي او څرګندې شوي دي.

ketabton.com - The Digital Library

هډه په لرغونو وختونو کې د نوښتونو د راوړلو نامتو ټاټوبی و. د هډې د خلکو په ملاتړ د **بودایي** مذهب نوې طریقه د **هینایانا** په نوم چې د لویې عرداې معنا لري، دود وموند. د لومړي ځل لپاره په هډه کې د بودایي مجسمو د جوړولو موقع برابره شوه. د انګلیسي لرغونپوه سرجان مارشال په باور په هډه کې د جوړو شویو مجسمو څېرو او بدني جوړښتونو په ټولیزه توګه **آریایي** (کوشاني او اسکایي) ډول درلود.

دغه ډول فعالیتونو د افغانستان په لرغوني تاریخ کې هډه د فرهنګي مرکز په توګه معرفي کړې ده. هډه د **ګندهارا** د ښو ونځي د مهمو هنري مرکزونو څخه وه. ګندهارا هنري سبک د منځنۍ اسیا او د لرغوني **هند** په ټولو سیمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخه د بودایي مجسمو جوړولو ته پام اوړي. ګندهارا ښو ونځی له دوو سبکونو او هنرونو څخه جوړ شوې ده، د مجسمو جوړښتي موازنې په ساتلو کې یې له یوناني سبک څخه کار اخیستی و. په داسې حال کې چې څېره او معنوي هویت یې له هندي بودایي دین څخه اخیستی و.

په هډه کې د هنر او ودانیو ښکلا ښکل ډولونه تر لاسه شوي، چې ځانګړی ارزښت لري. د هډې په سیمه کې د ګچو څخه جوړې شوې څېرې د هند په حوزه کې د جوړو شوو هیکلونو سره ښکاره توپیر لري.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نوښت په اړه، دویمه ډله دې د ګندهارا د ښو ونځي او دریمه ډله دې د هډې د هنري ځانګړتیاو و په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د هډې لرغونې سیمه ولې د فرهنګي مرکز په نوم یاده شویده؟ شرح یې کړئ.
۲. د ګندهارا ښو ونځی له کوم سبک او هنر څخه جوړ شوې ده؟
۳. هډه په پخوا زمانو کې په کوم نوم یادېده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د ننګرهار د هډې په هکله د خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

شپارلسم لوست

بامیان د بودایي عقیدې مرکز

د بامیانو په سمځو کې د رنګه انځور ګرې یو انځور

بامیان د هېواد له مهمو فرهنګي او تاریخي سیمو څخه دی. د ډېرو هنري او تاریخي آثارو په درلودلو سره په **۲۰۰۳** کال کې د نړۍ د فرهنګي میراث په اداره کې ثبت شوی دی. بامیان اوږد تاریخ لري چې د هغه ریښې له میلاد نه دمخه او لومړنیو میلادي پیړیو ته رسیږي. په بامیانو کې د لرغونپوهانو څېړنې دا ښیي چې انسانانو له ډېرو پخوانیو زمانو راهیسې له دغې تاریخي سیمې څخه ګټه اخیستې ده. ددغې ادعا لپاره ډېر ثبوتونه موندل شوي دي. د **چیني** مسافرانو لیکنې په دې اړه زیات معلومات د تاریخ لیکونکو په واک کې ورکړی دی. د دې زیارت کوونکو څخه یو هم **هیونتسنګ** و چې په شپږمه میلادي پیړۍ کې یې بامیان لیدلی او د بامیانو په اړه یې ډېر ګټور مطلبونه لیکلي دي. د چیني زیارت کونکي په یادښتونو کې راغلي چې ((د بامیان ښار د بودایي مذهب مهم مرکز دی. په دغه ښار کې په لس ګونو بودایي مدرسې شته چې زده کوونکي روزي. ددغې مدرسې استادان زرهاوو تنو ته رسیږي. زیارت کوونکي له ډېرو لېرو ځایونو او ښلا ښلو هیوادونو څخه دغه مذهبي مرکز ته راځي.))

په بامیانو کې د بودایي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په ښلا ښلو اندازو (لویې او

ketabton.com - The Digital Library

وړې) جوړې شوي دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د **صلصال** په نوم مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جګوالي د غره په بدنه کې جوړه شوې ده، بله مجسمه چې د هغې جګوالی پنځه دیرش مترو ته رسیږي د **شمامه** په نوم یاده شوې ده. دا مجسمه هم کابو د یو کیلو متر په واټن د صلصال څخه لرې جوړه شوې ده. د هغه په څنګ کې نورې مجسمې هم جوړې شوې، چې پاتې شونې یې د دوو سترو مجسمو د سمڅو په شاوخوا کې شتون لري.

د بامیانو په سمڅمو کې سربېره پر مجسمو، زړه وړونکې او ښکلې نقاشۍ هم انځور شوي چې تاریخي او هنري ارزښت یې ډېر دی. په دغو نقاشیو کې د نورو رنګونو تر څنګ د روغني رنګونو څخه هم کار اخیستل شوی دی. دغه نقش او نګار په نړۍ کې تر ټولو لرغوني انځور ګڼل شمېرل شوي، چې په هغه کې روغني رنګ کارول شوي دي. د بامیانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تېرو زمانو کې د **وریښمو** د لارې سوېلي ځانګه هم له بامیانو څخه تېرېده. د سوداګرۍ کاروانونه له **هند** څخه **بلخ** او له بلخ څخه هند ته له همدغې لارې تېرېدل. د دغو کاروانونو سره زیارت کوونکي او هغه زده کوونکي هم ملګري وو چې د مذهبي مراسمو د تر سره کولو لپاره او یا د بودایي دین د اصولو د زده کولو لپاره بامیانو ته راتلل.

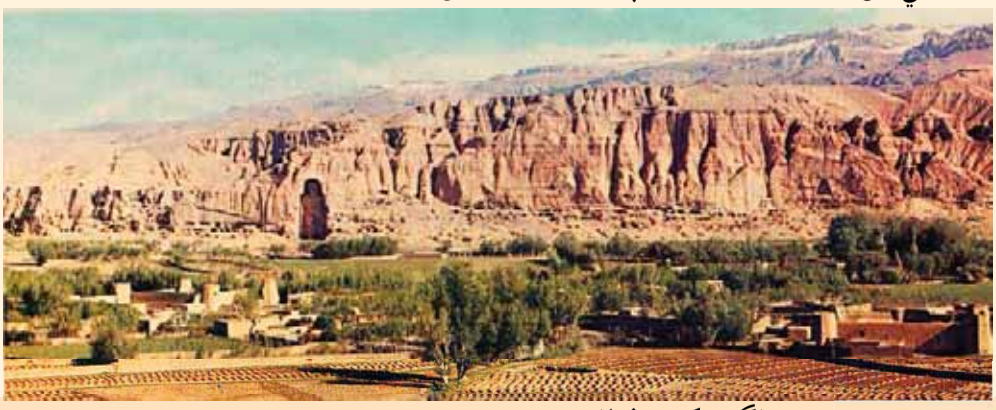

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بامیانو د مهمو تاریخي اثارو په اړه او دویمه ډله دې د هیونتسنګ د لیکنو په اړه په ټولګي کې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

۱. هیونتسنګ د بامیانو په اړه څه لیکلي دي؟ ویې لیکئ.
۲. د بامیانو د رنګه نقاشیو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳. بامیان د ..... اداري له خوا د نړیوالو کلتوري میراثونو په توګه ثبت او منل شوي دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو میندو او پلرونو څخه د بامیانو د سترو مجسمو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وویایي.

۱. د یادونې وړ ده چې د دغو بې سارو مجسمو ورانېدل د پردیو په لمسون په ۲۰۰۱ میلادي کال ترسره شوي چې دا ناوړه عمل د ټولو هېوادوالو او د نړۍ د فرهنګي ټولنو له لوري وغندل شو.

ketabton.com - The Digital Library

ایا تاسو یفتلیان پېژنئ؟

د سوریا مجسمه دکابل د خیر خانې مېنې له کشفیاتو څخه

د یفتلي پاچاهانو سکې چې په افغانستان کې موندل شوی دی

مخکې له دې چې **یفتلیان** دیو غښتلي دولت په توګه د لرغوني افغانستان پر اوضاع باندې واکمن شي، د افغانستان په لوېدیځ کې د **ساساني** امپراتورۍ بنسټ ایښودل شوی و. د **واسودیوا** تر واکمنۍ وروسته په افغانستان کې د **کوشانیانو** امپراتوري د سیمه ییزو واکمنیو او ګډوډیو سره مخامخ وه، په دغه موقع کې ساسانیانو د کوشاني امپراتورۍ ځینې سیمې د وقفه یي جګړو په ترڅ کې ونیولې او څه موده وروسته د خلکو د مقاومت او ټینګښت په پایله کې شاتګ ته اړ شول. د ساسانیانو د پرله پسې بریدونو له امله په افغانستان کې یفتلیانو ته دا موقع برابره شوه، چې د **هندوکش** په شمالي سیمو کې خپل واک ټینګ کړي.

یفتلیان په تاریخي متونو کې د **هفتالیان**- **یفتلیان** او **خوینت** او **عربانو** بیا د **هیاطله** په نوم یاد کړي دي. د پرکیبو ویس په نوم **بیزانسي** تاریخ لیکونکی چې د یفتلیانو پر مهال یې ژوندکاوه. د هغوی په اړه لیکي: هفتالیانو د ژېړ نژاد سره توپیر درلود هغوی سپین پوستکي او په عین وخت کې مهذب مدني خلک وو.

د یفتلیانو لومړنی ټولواک د **ایفتالیتو** په نوم پېژندل شوی، چې په ۴۲۵ میلادي کال یې په اوسني **تخار** کې د ټولواکۍ خول پر سر کېښود. د نوموړي د واکمنۍ حدود له **بدخشان** څخه تر **بلخ** او **سغدیانه** پورې رسېدل. تر ده وروسته دده زوی **اخشنور** واک ته ورسېد. نوموړي د **هرات** ښار تر خپلې ولکې لاندې راوست. د ساسانیانو سره په یوې جګړې کې بندي شو، خو **فیروزشاه ساساني** نوموړی د دې لپاره چې فرمانبرداره پاتې شي وبخښه د

ketabton.com - The Digital Library

فیروزشاه دغه کار نتیجه ورنکړه. او اخشنور څلور ځلې نور هم دخپل هېواد ددفاع لپاره دفیروزشاه سره وجنګید، چې داتولې جګړې دیفتلیانو په ګټه وې.
اخشنور په پرله پسې ډول د خپلې امپراتورۍ دپراخیتا لپاره کوښښ وکړ. د **هندوکش** سوېلې برخې لکه **کابل**، **غزني** او **هلمند** یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. وروسته له هغه ډېر یفتلي قبایل د هندوکش په سوېلې برخو کې مېشت شول. دغو قبیلو وروسته د **زابل شاهانو** په نوم د افغانستان په لرغوني تاریخ کې ستر رول ولوباوه. د **ټوراماناو** او **مهراکولا** نومونه دیفتلیانو په تاریخ کې ډېر مهم ګڼل شوي تورامانا د یفتلي امپراتورۍ سیمې تر **شمالي هند** پورې ورسولې نومورې په هندکې دنورو سیمو دنیولو له پاره خپل لښکر په **سیالکوټ** کې چمتو کړ او د **سکاندا** او **ګوپتا** سیمې یې ونیولې. د **ګوالیار** ډېر لیک کې یې د هغه نوم (**تورامانا مهاراجاه زابلی پاچا**) لیکلی دی. تر تورامانا وروسته دهغه زوی مهراکولا واک ته ورسید. نومورې هم د امپراتورۍ دپراختیا له پاره کوښښ وکړ او ډېرې سیمې یې تر خپلې اداري لاندې راوستې. دګوپتا پاچا شونې یې په مرکزي هندکې له منځه یو وړل. خو څه موده لا تېره شوې نه وه چې دګوپتا پاچا شونې یو ځل بیا سره یوځای شول او په ۵۲۸ میلادي کې یې دیفتلیانو واکمني په مرکزي هندکې د خطر سره مخامخ کړه.
یفتلیان د بودایي دین پر خلاف وو. یوشمېر بودایي عبادت ځایونه یې ویران کړل. هغوی په رښا عقیده درلوده او د لمر نمانځنه به یې کوله. دغه مطلب دیفتلیانو ددوران په ډېرلیک کې څرګند دی. په یفتلي مسکوکاتو کې د جګې ونې او لوړې پوزې لرونکي او افغاني بڼې څېرې کیندل شوي دي، غوږ والی یې درلودې او جامې یې د ننني کوچیانو په شان وې. د هغو په مسکوکاتو کې د زور او سور (زمیندار و) له عبادت ځایونو څخه یادونه شوې، چې د لمر لمانځنې په معنا و. هغوی د اورتونونو انځور ول په مسکوکاتو کې هم منعکس کړي دي. د لمر د رب النوع مجسمه (**سوریا مجسمه**) چې د خیرخانې مېنې له کوتله پیدا شوه، د هغه مهال د عقیدې ډېره ښکاره بېلګه ده.
لنډه دا چې دکوشانیانو او یفتلیانو پاتې شونې لکه **زابل شاهان**، **کابل شاهان**، **د بامیان شیران**، **سوریان** او داسې نور د عربانو د لښکرو تر راتګ پورې د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمني درلوده.
په عربستان کې د اسلام مبارک دین تر خپرېدو وروسته عربي لښکرې افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې به کله عربان د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمن وو او کله به ځایي امیران واکمن وو چې دوې پېړۍ وخت یې ونیو، تر هغه چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو درامنځته کېدلو موقع برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت:
زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. ګومړۍ ډله دې دیفتلیانو د سیاسي اوضاع په اړه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې دیفتلیانو دمذهبي وضعې په اړه خپل ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:
۱. یفتلیان په کومو نومونو یاد شوي دي؟ وېې لیکئ.
۲. د مهراکولا په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.
۳. دیفتلیانو دمذهب په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:
زده کوونکي دې د شاو خوا له پوهانو نه له منځه تللو دینونو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

دریـــم څپرکی

:د لرغوني نړۍ تمدونونه

-ایا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-راشئ د بین النهرین له پخواني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د چین د لرغوني مدنیت څخه خبر یاست؟

-ایا پوهېږئ چې د یونان پخواني تمدن څرنګه پیل شو؟

ایا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

ketabton.com - The Digital Library

د دريم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د بين النهرين د تمدن ځانګړنې زده کوي، د ايران لرغونی تمدن پېژني، د هند لرغوني تمدنونه زده کوي، د چين د پخوانې لرغوني مدنيت سره اشنايي پيدا کوي، د يونان تمدن پېژني او د روم د لرغوني تمدن په اړه معلومات پيدا کوي.

ketabton.com - The Digital Library

آیا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

د مصر اهرام

د **مصر** هېواد په **افریقا** کې پروت دی، تاریخ لیکونکي باور لري چې د **نیل سیند** په مصر کې د لومړني بشري مدنیت د پیدایښت مهم عامل و. په پخوانۍ زمانه کې مصري وګړي په لومړي ځل وتوانېدل چې انځورېز لیک منځ ته راوړي، په دې لیک کې هره نښه یو بیان ته ځانګړې شوې وه. **یونانیانو** دا لیک د **هیروغلیف** په نوم یاد کړ چې معنا یې سپېڅلې حکاکي ده. دا لیکونه یې پر ډبرو، لرګیو، پوټکو او اوبدل شویو ټوکرانو لیکل، خو د **پاپیروس** کاغذونه د دې ډول لیکنو لپاره زیات کارول شوي دي.

د مصري ودانیو هنر د لرغونې نړۍ له عجایبو څخه شمېرل کېږي چې مصري اهرامونه یې ښې بېلګې دي په مصر کې تر ټولو ستر هرم د **کیوپس** په نوم یادېږي. دا حرم د شلو (۲۰) کلونو په ترڅ کې جوړ شوی دی.

په پخوانۍ مصر کې ډېر تاریخي بحثونه د **فرعونیانو** په اړه دي. مصریانو به خپلو پاچاهانو ته **فرعون** یا **لوی کهول** ویلې. د مصر د مشهورو لرغونو کورنیو نومونه په لاندې جدول کې ولولئ.

ketabton.com - The Digital Library

په پخواني مصر کې د لرغوني کورنۍ نه بیا د فرعونیانو تر دریم دوران پورې نولس تنو پاچاهانو واکمني درلوده. مصریانو د خپلو ګاونډیانو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه. ددغه مطلب ثبوت په مصر کې د افغانستان د لاجوردي ډبرو شتون و، چې دري زره کاله پخوا تر میلاده هلته رسېدلې وې. د مصر وروستي فرعون د **پسماتیک** په نوم یادېده چې د **هخامنشیانو** په وسیله تر میلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه ولاړ. د هخامنشیانو واکمني د یونانیانو په وسیله په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه ولاړه او د مصر یونانیان د رومیانو په وسیله شاته وتمبول شول. او **رومیان** د مسلمانانو له خوا په اومه میلادي پېړۍ کې له ماتې سره مخامخ شول.

شمېره	د کورنۍ نوم	د واکمنۍ دوره
۱	لرغوني کورنۍ	۳۲۰۰ تر ۲۶۶۵ پخوا تر میلاد
۲	د فرعونیانو لومړنۍ کورنۍ	۲۶۶۴ تر ۲۱۵۵ پخوا ترمیلاد
۳	د فرعونیانو دلومړنۍ کورنۍ د واکمنۍ پای	۲۱۵۴ تر ۲۰۵۲ پخوا تر میلاد
۴	د فرعونیانو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ۱۷۸۶ پخوا تر میلاد
۵	د فرعونیانو دوهمې دورې پای ته رسېدل	۱۷۸۵ تر ۱۵۵۴ پخوا تر میلاد
۶	د فرعونیانو درېم پېر	۱۵۵۴ تر ۱۰۷۵ پخوا تر میلاد

مصری فرعون (توتنخامون)

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د انځوریز لیک په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي. او دوهم ګروپ دې د مصریانو د ودانیو د پرمختګ په اړه معلومات ټولګي ته وړاندې کړئ.

پوښتنې:

- د مصري انځوریز لیک په اړه څه پوهېږئ؟ وې لیکئ!
- د مصریانو د معماری په اړه خپل معلومات ولیکئ!
- د مصریانو د سوداګریزو اړیکو په اړه څه پوهېږي؟ وېې لیکئ!

د ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپل کلي کور کې د مصریانو په اړه کیسې وپوښتي او خپل لاسته راوړي معلومات دې ټولګیوالو ته وواېي.

ketabton.com - The Digital Library

راشئ د بين النهرين له پخواني تمدن سره آشنا شئ

د ميخي ليک د ښلګې انځور

د اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافيايي حوزه چې دوه سيندونو (دجلې او فرات) ترمنځ پرته ده، د بين النهرين په نوم يادېږي. تاريخ ليکونکي په دې باور دي چې د نړۍ ډېر پخوانی مدنيت په بين النهرين کې منځته راغلی دی. د دجلې او فرات سيندونو څنډې د تمدن د منځته راتلو او ودې ډېرې ښې زمينې درلودې. يو شمېر لرغون پوهان په دې باور دي چې د **نوح** (ع) د مهال توپان په همدې بين النهرين کې پېښ شوی دی.

د بين النهرين يو ډېر لرغوني ځای د (**تل حسونا**) په نوم يادېږي. دا لرغوني سيمه پنځه زره کاله پخوا تر ميلاده يو لوی کلی و چې وګړو يې د غلو دانوکرلو سره اشنايي درلوده. هغوی د خلکو د ډېرو الي له امله سويلي بين النهرين ته کډوال شول، هلته يې د نوي تمدن زمينه برابره کړه چې د **سومريانو د تمدن** په نوم يادېږي. د همدې تمدن وګړو د لومړي ځل لپاره يو ځانګړي ليک دود رامنځته کړ چې د ميخي ليک په نوم يادېږي.

په بين النهرين کې يو بل مهم تاريخي سياسي مرکز (**اشور**) و. په دې ځای کې ځواکمن پاچاهان منځته راغلل او ډېرې سيمې يې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړني اشوري پاچا **لومړي سارګون** نومېده. نومورې شاوخوا ۱۹۰۰ کاله پخوا تر ميلاده داور ښار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر او مې ميلادي پېړۍ پورې د بين النهرين په ښلا ښلو سيمو واکمنه وه. د اشور وروستني پاچا **اشور بناپال** نومېده چې زياتې سيمې يې

ketabton.com - The Digital Library

په خپله واکمنۍ کې شاملې کړې. بناپال د اعلاميانو سره جګړه وکړه او په پای کې يې هغوی ته ماتې ورکړه.
او د هغوی د واکمنۍ سيمې يې هم تر خپل واک لاندې راوستې.
په بين النهرين کې بل تاريخي ښار **بابل** دی. د بابل واکمنانو د بين النهرين پر ټولو سيمو واکمني درلوده. تاريخ ليکونکو د بابليانو د واکمنۍ دوران پر درو پراونو وېشلی دی.
د لومړي پراو ډېر مهم امپراتور **هامورابي** نومېده. هامورابي د خپلې واکمنۍ پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د همورابي قانون په نوم يادېږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند ټولو چارو ته پام شوی و.
له مجازاتو نيولې تر کروندګرۍ او ګرځندويي چارو او مسافرتونو پورې ټول اړخونه يې تر سورې لاندې راوستې وو.
د بابليانو دوهم پراو د **کاسيانو** د قام د واکمنۍ مهال دی. کاسيانو د هامورابي واکمنې پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پرله پسې د بين النهرين پر سيمه واکمن وو. د بين النهرين لوی ښارونه او نورې سيمې يې هم تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې.
د ايلام ښار اوسېدونکو له ميلاده تر يو ولسمې پېړۍ وړاندې د يوه ځواکمن بريد په ترڅ کې د کاسيانو واکمنې پای ته ورسوله.
د بابل دريمه پراو هغه مهال پېل شوه چې کلدانيان واک ته ورسېدل. پوځي افسر نبيولا نصر لومړنی کلداني واکمن و چې بابل يې شپږ پېړۍ وړاندې تر ميلاده ونيو. ددې لړۍ وروستنی پاچا د **بخت نصر** په نوم ياد شوی چې د **يهوديه** سيمې يې تر خپل واک لاندې کړې. له بخت نصر وروسته د **کلدانيانو** واکمنې د هخامنشيانو په لاس له منځه ولاړه. تر هخامنشيانو وروسته د بين النهرين پر سيمو **ساسانيان** واکمن شو او ساسانيان بيا په اوومه ميلادي پېړۍ کې د مسلمانانو په لاس له منځه ولاړل.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په درو برخو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دوهمه ډله دې د اشور په اړه او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بيان کړي.

پوښتنې:

- بين النهرين چېرته موقعيت لري؟
- د اور په اړه څه معلومات لرئ وې وايئ.
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه د نوح (ع) د توپان په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

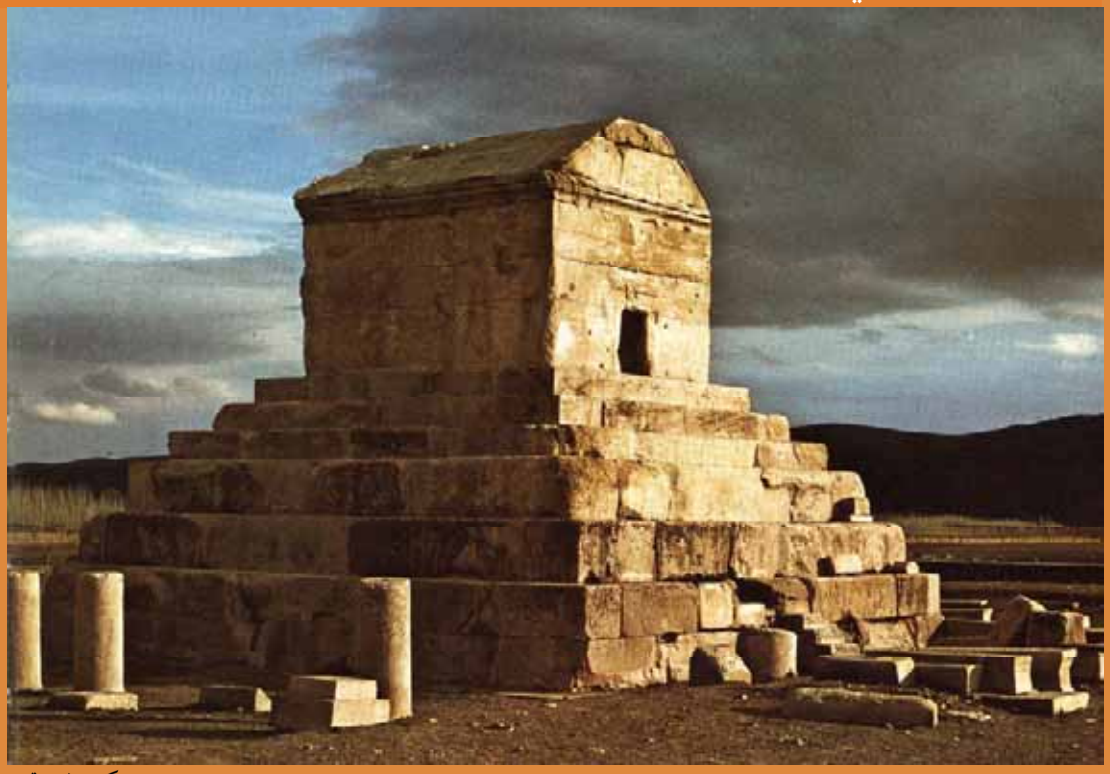

د کوروش مقبره

لکه څنګه چې د کډوالۍ په برخه کې یادونه وشوه، په بلخ کې د اریایانو شمېر زیات شو او په مهاجرت یې پیل وکړ، یو شمېر د شمالي هند پر لور، یو شمېر یې د اریاناتو په دننه کې او ځینو یې لویدیځ پلو ته په کډه کولو پیل وکړ، هغه اریایان چې لویدیځ لور ته کډه شول لومړی ایران، ورپسې ترکیې او په پای کې اروپا ته ورسېدل. کوم شمېر چې په ایران کې میشت شول د اریانا د تمدن د لړۍ پر دوام یې یو بل تمدن د فارس په نوم رامنځ ته کړ چې د هغه په اړه په لاندې ډول بحث کېږي:

سیالک، جیروفت او **شهر سوخته د ایران** نامتو لرغونې سیمې دي. د سیالک وګړو د خپلو ګاونډیو سیمو لکه **د افغانستان د منډیګک** اوسېدونکو او **د هند د موهنجودارو** او **هرپې** د خلکو سره او هم یې په لویدیځ کې د **دجلې** او **فرات** د سیندونو د شا او خوا اوسېدونکو سره اړیکې درلودې.

د ایران په لویدیځ کې تر میلاده لس پېړۍ وړاندې د ماد وګړو د پخواني پارس د لومړني دولت زمینه رامنځته کړه. د **هیرودت** په وینا (**دیاکو**) نومي شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. له هغه څخه وروسته درې پاچاهان له دې لړۍ نه واک ته ورسېدل. د مادانو واکمنۍ د **کوروش** په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راوپرزېده. د **مادانو** د دولت ختمیدل په ایران کې د **هخامنشیانو** د واکمنۍ پېل و. لوی کوروش له میلاد څخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د هخامنشیانو د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

ketabton.com - The Digital Library

له کوروش نه وروسته د هغه زوی (**کمبوجه**) واک ته ورسېد. وروسته له هغه د هخامنشیانو اته پاچاهان واکمنی ته ورسېدل. بالاخره د ۲۴۸- ۳۳۵ کال پخوا تر میلاده د هخامنشیانو وروستنی پاچا **دریم داریوش** د **مقدوني سکندر** د یرغل په ترڅ کې ماتې وخوړه. او ورسره یو ځای د دې لړۍ واکمني هم پای ته ورسېده. د سکندر له مرینې وروسته د **سلوکیدیانو** لړۍ واک ته ورسېده، چې د **رومیانو** له لوري راوپرځېده او له هغه وروسته رومیان د ایران پر یوې خوا او **اسکانیان** د ایران پر بلې خوا واکمن وو، چې دوه پېړۍ وړاندې تر میلاده د **ساسانیانو** له لوري له ماتې سره مخ شول.

ساسانیان په ایران کې تر اسلام وړاندې د امپراتوریو وروستنۍ لړۍ وه. د ساساني کورنۍ بنسټ ایښودونکي **بابکان** یاد شوي دي. ساسانیانو زردشتي مذهب درلود. تر بابک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بابکان په دریمه میلادي پېړۍ کې واک ته ورسېدل. اردشیر د خپلې واکمنۍ په دوران کې د سیمې په پراختیا کې ډېرې بریاوې لاس ته راوړې. د هغه ځای ناستي لومړی په خپلو منځونو او بیا دګاونډیو هېوادونو سره په جګړو بوخت وو.

د ساسانیانو یو مشهور پاچا **دویم شاپور** په شپاړس کلنۍ کې واک ته ورسېد. او اویا کاله یې واکمني وکړه دویم شاپور د ساسانیانو تر پیدایښت پخوا د پاچا په حیث منل شوی و. د ساسانیانو وروستنی پاچا **دریم یزدګرد** وچې د ده واکمني د مسلمانانو له خوا په ۶۴۱ میلادي کال کې پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه او دوهمه ډله دې د ساسانیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وویلي.

پوښتنې:

۱- د سیالک د لرغونې سیمې او دګاونډیو سیمو سره یې د اړیکو په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

۲- د هخامنشیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکي څوک و؟ د هغه په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۳- د ایرانیانو د سلسلې وروستني امپراتوران په کوم نوم یادېدل او د هغې لړۍ د وروستني پاچا نوم وواځلئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو نه د حضرت محمد مصطفی (ص) د لیکونو په اړه چې د هغې زمانې پاچاهانو ته یې لیکلي و وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

ketabton.com - The Digital Library

د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ

دغه انځور د موهنجودار د ښار پاتې شوې ښيي.

تاريخ ليکونکو د **هند** لرغوني تمدن د **هرپه** او **موهنجودارو** څخه پېل کړی. دې زره کاله پخوا تر ميلاده د هند په شمال لوېديځ کې د يوه مدنيت بنسټ کېښودل شو چې په سيمه کې بې ساری ياد شوی دی. د هرپې وګړو د غنمو کرنه زده وه، فلزي وسايل يې جوړول. او د څارويو رمې او ګلې يې روزلې.

د لرغوني هند بل ښار موهنجودارو، و. دغه ښار هم د **سند** د سيند په څنډه اباد شوی و. ددغو وګړو پاتې شوي اثار په ډاګه کوي چې په سل ګونو زره خلکو په دې ښار کې ژوند کاوه. يو پوړيز او دوه پوړيز کورونه يې جوړول.

د نهرونو او کانالونو سيستم يې د کورونو په جوړولو کې په کار اچاوه خو د اوبو ويالې يې هغسې جوړې کړې وې چې صافې او پاکې اوبه له يوه مرکز څخه رابهيدلې. استوګنځايونه، ګدامونه او زېرمتون يې لرلې.

د هند تېر شوی لرغونی تاريخ د **ماها بهاراتا** او **رامايانا** پر سرچينو ولاړ دی. دغه تاريخي اسناد ډېر زيات د هغو سيمو نه بحث کوي چې د **همالیا** او **ګنګا** د سيند په سيمو پورې اړه لري. ددې سرچينو په بحثونو کې قبيلوي ژوند، ټولنيز نظام او د غلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. د دې اسنادو څخه په ډاګه کيږي چې د هند تېر لرغوني تاريخ له دغو سيمو راپيليږي.

ketabton.com - The Digital Library

اریایان د لرغوني هند په ځمکه لومړني نوي راغلي خلک وو. د دې دورې ډېر زیات معلومات د ویدي سرودونو په منابعو کې شته. دهند ځمکې ته د اریایانو راتلل یو زرو پنځه سوه کاله پخوا تر میلاده ګڼل کیږي. هغوی په سرکې څاروي ساتل، وروسته له کرنې او ځمکه والي سره اشنا شول. د اریایانو په خواکې نورو وګړو چې **دراویدیان** نومېدل هم ژوندکاوه. هغوی د هند ډېر بیوزله خلک وو. د اریایانو له راتګ څخه مخکې هندي ټولنه په ټولیزه توګه څلور ټولنیزې طبقې درلودې. چې د **کشتریه**، **برهمن**، **ویسپه** او **شودرا** په نامه یادېدې.

د هندي ټولنې د بودایي قانون بنسټ له میلاده شپږ پېړۍ دمخه د **ګوتاما** (**بودا**) په واسطه د هند په شمال کې کیښودل شو. هغه خلکو ته د عبادت، ټولنیزو قربانیو او اخلاقي او اقتصادي مسایلو په اړه لارښوونه کوله. د **موریایي** ځواکمن دولت له تاسیس نه وروسته د بودایي دین د پرمختګ لپاره زیاته زمینه برابره شوه.

د موریائي امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی **چندرا ګویتا** له میلاده ۳۲۲ کاله وړاندې د ناندا د کورنۍ څخه واک ترلاسه کړ. د **ګوپتانیانو** نومیالی امپراتور د **اشوکا**ٔ په نوم یادېده چې د بودایي دین پیرو و. ده د بودایي دین په پراختیا کې ډېر زیار ویست.

دګوپتانیانو امپراتوري په لومړۍ میلادي پېړۍ کې دکوشانیانو تر یرغلونو لاندې راغله او مخ په زوال شوه. وروسته له هغه دګوپتانیانو سیمه ییزو واکمنیو خپل حاکمیت ته په ښلا ښلو سیمو کې دوام ورکړ. تر هغه پورې چې په ۵۰۰ میلادي کال کې هندي قومونو له شمال لوېدیځ نه یرغل راوړ او د ګوپتانیانو ټول سیمه ییز حکومتونه یې راوپرزول او بله لړۍ د (**هارشا**) په نوم واکمنۍ ته ورسېده. په هندکې شاوخوا تر ۶۰۰ میلادي کال پورې درې دولتونو واکمني درلوده. چې له هغې ډلې څخه یو هم **راجپوتان** و چې د هند په شمال کې یې واک چلېده. هند د دې لړۍ د واکمنۍ په دوران کې د مسلمانانو د پرله پسې یرغلونو لاندې راغی. د هغوی یرغلونو تر هغه پورې دوام وکړ، چې په لسمې میلادي پېړۍ کې د **غزنویانو** او **غوریانو** تر مشرتابه لاندې خپلواک اسلامي دولتونه پر هند واکمن شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هند د پخوانۍ لرغوني مدنیت په اړه او دوهمه ډله دې د موریایانو په اړه لازم معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. کومې لرغوني سیمې د هند د لومړنیو مدنیتونو استازیتوب کوي، معرفي یې کړئ؟

۲. په لرغوني هندکې څو ټولنیزې طبقې موجودې وې؟ نومونه یې واخلئ.

۳. دګوپتانیانو مشهور امپراتور چې بودایي دین ته یې عقیده لرله څه نومیده؟ په لنډ ډول په موضوع باندې رڼا واچوئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د هند او د هند د تاریخ په اړه د شاو خوا پوهانو او مشرانو نه پوښتنه وکړي او راټول شوي معلومات دې په لنډه توګه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

ketabton.com - The Digital Library

آیا د چین د لرغوني مدنیت نه خبر یاست؟

تر تاریخ وړاندي دورې د چیني مجسمو انځور

د شلمې پېړۍ تر پیله پورې د **چین** د پخوانیو انسانانو د ژوندانه په اړه څېړنې نه وې پیل شوې. د چین وګړو باور درلود چې که څوک په تاریخي او لرغونو سیمو کې د سپړنو کار وکړي، هغه به په هغې ناروغۍ اخته شي چې له امله یې دا پخواني کسان مړه شوي، نو ځکه یې د څېړنو او سپړنو چارو ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پیړۍ په سر کې په چین کې د ځینو لرغونو سیمو سروې پیل شوه چې په پایله کې د تاریخي او له تاریخه وړاندې دورو ډېر اثار په لاس راغلل.

د **جاوکوتیان** په سمځو کې د چیني انسانانو نمونې په لاس راغلې دي. دغه لرغوني سیمې د **پکن** ښار ته څېرمه پرتې دي. د لرغون پوهانو په باور چیني انسانانو شاوخوا پنځه ویشت زره کاله پخوا د همدې پکن په سیمو کې ژوند کاوه.

د چین په نورو لرغونو سیمو کې د **یانګ شاي** په نامه د انساني کلتور بېلګې کشف شوي چې د هغه تاریخ له میلاده څلور زره کاله پخوا ته رسیږي.

د چین د خلکو لومړنۍ امپراتوري د **شانګانو** په نامه یاده شوې چې دې لړۍ له میلاده اولس پېړۍ

ketabton.com - The Digital Library

وړاندې بیا تر لسمې پېړۍ پورې د چین پر لوی هیواد واکمني درلوده. په چین کې د ستورو د پېژندګلوی لومړنۍ نښې د شانګانو په دورې پورې اړه لري. سربېره پر دې یې د شپو او ورځو، د میاشتو د وېش سیستم هم کارولی دی.

د چین د تاریخ یوه بله پخوانۍ مهمه کورنۍ د **چو** کورنۍ وه. له دولسمې پېړۍ څخه وروسته د شانګانو دولت مخ په رنګېدو شو. او د چو کورنۍ د پیدایښت زمینه برابره شوه. د چو قبیلې مشر د (**اووانګ**) په نوم تر میلاد وړاندې لسمې پېړۍ کې د شانګانو دولت ته ماتې ورکړه.

د چو کورنۍ د امپراتورۍ په پراختیا کې ډېر زیار وویست. د خپلې شاوخوا سیمه ییزو حکومتونو ډېرې سیمې یې ونیولې تر اومې پېړۍ پخوا تر میلاده د هغوی واکمنۍ دوام درلود. د چو کورنۍ په وروستني دوران کې د هغوی تر واکمنۍ لاندې ځمکو کې تر یو زر زیات سیمه ییز حکومتونه جوړ شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنګېدل. په دې ترتیب د چو کورنۍ اولادونو د میلاد دمخه تر دوهمې پېړۍ پورې د چین په ښلا ښلو سیمو کې واکمني درلوده. د چو کورنۍ د واکمنۍ څخه وروسته د **تسه این** کورنۍ ته د واکمنۍ زمینه برابره شوه. هغوی د میلاده وړاندې د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پورې د چو د امپراتورۍ په زیاتو سیمو واکمني ترلاسه کړه.

د (**هوان یې**) په نامه ددې لړۍ لومړني پاچا واک ترلاسه کړ. او نوي قوانین یې خپاره کړل. هغه چین په شپږ ډېرش ولایتونو وویشه. پخواني القاب یې له منځه یوړل. چیني ټولنه یې پر دوو برخو ویشله چې د **خواصو** او **عاموم** د طبقو په نامه یادېدلې. د پخوانیو او وروستیو **هانانو** کورنۍ د **تسه این** پر پاتې شوې امپراتورۍ تر ۲۲۰ میلادي کال پورې واکمني وکړه چې د چین په تاریخ کې د منځنیو پېړیو د دورې پیل پېژندل شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په چین کې د ډېر پخواني انسان په اړه معلومات ورکړي او دوهمه ډله دې د چین د پخواني تاریخ د درې مهمو کورنیو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. ولې په چین کې لرغوني څېړنې وروسته پیل شوې؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.
۲. د چین تر ټولو پخوانیو انسانانو چیرې ژوند کاوه؟
۳. د چین په پخواني تاریخ کې درې مهمې کورنۍ په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د چین او چیني توکو په اړه د خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګي کې وویایي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا پوهېږئ چې پخواني يوناني تمدن څنګه پيل شو ؟

د لرغوني يونان يوه آبده

يوناني تاريخ ليکونکي توسيديدس چې څلور پېړۍ پخوا تر ميلاده يې ژوند کاوه باور درلود چې د پخوانيو کليو او ښارونو پاتې شونې د هغو مخکنيو قومونو چې پخوا يې ژوند کاوه، د کارونو زېرنده دي، چې د خلکو ډېرې فولکلوريکې کيسې داستانونه او بحثونه په هغو پورې اړه لري. په نولسمې پېړۍ کې څېړنې او تحقيقات د پخوانيو يوناني خلکو او د مديترانې د څنډو د وګړو په اړه د داستانونو او څېړنو له مخې پيل شوي دي.

د (ميسني) دوران د يوناني تمدن او پخواني کرت ځلانده تاريخ دی. دغه تمدن پخوا تر ميلاده په شپاړسمې پېړۍ کې پيل شو او تر لسمې پېړۍ پورې يې دوام درلود. دغه تمدن د اخه يې تېر پورې اړه درلوده چې د (پلېپونيز) وګړو سره ونښتل او ډېرې سيمې يې ونيولې. هغوی بزګران وو. غنم، اوربشې او جوار يې کرل او د برونزو د وسايلو نه يې ګټه اخيستله. د ښارونو د دفاع لپاره به يې جګ ډېوالونه جوړول. دا دوران له ميلاده دمخه په لسمې پېړۍ کې د (دوريانو) د يرغل په پايله کې پای ته ورسېد.

ketabton.com - The Digital Library

دوريان لس پېړۍ پخوا تر ميلاده پر لرغوني يونان هم واکمن شول. ځينې مؤرخين دغه دوره د اوسپنې د دورې پيل هم بولي. سره له دې چې دوريانو دکلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کيسې چې د (**الياد او اديسه**) په نوم يادېږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. ډوند يوناني شاعر (**هومر**) دا حماسي داستانونه تنظيم کړي وو. دغو داستانونو له دولسمې نه تر اتمې پېړۍ پخوا تر ميلاده زياتې پېښې بيان کړي دي. د دوريانو د واکمنۍ سره جوخت په يونان کې د **اسپارتانو** د دولت بنسټ کېښودل شو. د لرغوني يونان د تمدن يوه ښکاره ځانګړتيا د ډېرو خداى ګوتو شتون و. چې د يوناني کيسو له لارې يې شهرت موندلی و.

په يونان کې د پراختيا غوښتنې خوځښتونه له ميلاد دمخه له شپږمې او پنځمې پېړۍ سره مصادف و. د **هلني** مهاجرينو د مهم مرکز بنسټ د شپږمې پېړۍ په اوله نيمايي کې د تورې سمندرګي په شمال کې کېښودل شو.

د پنځمې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د **پارسيانو** او **يونانيانو** ترمنځ يو په بل پسې جګړې ونښتې. دغو جګړو تر ډېرې مودې دوام درلود. تر هغې پورې چې **مقدوني سکندر** له (۳۳۶ تر ۳۲۳ پخوا تر ميلاده) پر **هخامنشيانو** برې وموندە او لويه امپراتوري يې منځته راوړه. وروسته له سکندر يوناني امپراتورۍ تجزيه شوه.

د يوناني امپراتورۍ د تجزيې پر مهال د رومي امپراتورۍ غوړيدو او پراختيا ته زمينه برابره شوه چې تفصيل به يې د روم مدنيت تر سرليک لاندې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د توسيديدس د نظرياتو په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بيان کړي.

پوښتنې:

۱- توسيديدس څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

۲- ميسينيانو څه ډول تمدن درلود؟ خپل معلومات وليکئ.

۳- د دوريانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

د ټولګي نه دباندې فعاليت:

هر يو زده کوونکی دې د سکندر د امپراتورۍ نقشه د خپلو معلوماتو پر بنسټ په خپلې کتابچې کې انځور او په ټولګي کې دې نورو ته وښايي.

ketabton.com - The Digital Library

آيا اوريدلي مو دي چې دپخواني روم امپراتورانو ته يې دا روپا حکمرو آيان ويل؟

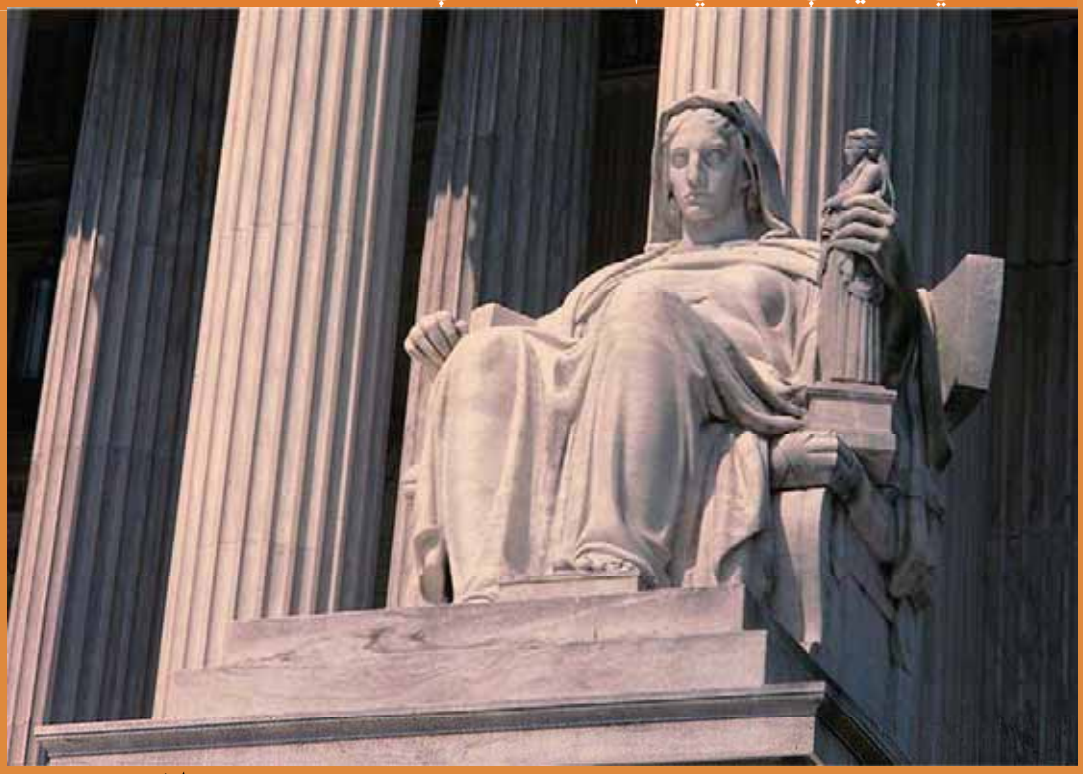

د لرغوني روم يوه مجسمه

په تېر درس کې مو ولوستل چې د يوناني امپراتورۍ تر پرزېدلو وروسته د روم امپراتورۍ د پراختيا لپاره زمينه برابره شوه.

لس پېړۍ وړاندې تر ميلاده د **روم** د شا او خوا يوشمېر مېشت قومونه سره يو شول چې د **لاتينيانو** په نوم يې شهرت وموند. دغو وګړو په وروستيو کې د **اتروسکايانو** سره يو ځای شاهي نظام رامنځته کړ چې له ميلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پورې يې دوام وکړ. همدې قومونو ۲۶۵ کاله پخوا تر ميلاد په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښود، چې د واک درې څانګې يې درلودې:

۱- مشرانو مجلس.
۲- سنتوري يا سل کسيزه شورا.
۳- قبايلي جرګه.

رومیانو تر ميلاد ۱۴۹ کاله پخوا يو ځل بيا د **يونان** پر مرکزي سيمو يرغل وکړ او د يونان **مقدوني** ښارې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست او د خپلې امپراتورۍ د پراختيا لپاره له ميلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د يونان له کربنو تېر شول او اوسنۍ ترکيه يې ونيوله. رومیانو د لوېديځ پر لور هم پرمختګ درلود. په همغه کال يې **هسپانيا** هم په خپلې واکمنۍ کې شامله کړه. وروسته له هغه رومي امپراتوران د ځواک لوړو پوړيو ته ورسېدل.

نژدې دوه سوه کاله کې د روم د امپراتورۍ په سياسي او ټولنيز وضعيت کې ډېرې پېښې وشوې، ښېلا ښېل امپراتوران يو په بل پسې واک ته ورسېدل، چې د تر ټولو مشهورو امپراتورانو نومونه په جدول کې لوستلای شئ:

ketabton.com - The Digital Library

	د واکمنۍ کلونه	د هغې دورې ځانګړتیاوې
سناتور سولا	له ۷۹ نه تر ۸۸ پخوا تر میلاده	جنګي دیکتاتور او امپراتور و، چې یو شمېر پاتریسانان یې ووژل.
دریمه کسیزه حکومت (سزار، پمپی او تراسوس)	له ۴۹ نه تر ۶۰ پخوا تر میلاده	د خبرو اترو په پایله کې دغې دریمې کسیزې ډلې ګډ حکومت جوړ کړ. چې د (تریوم ویرات) په نوم یادېده په دې موده کې سزار یوه مشهوره نجلۍ د کلوپاترا په نامه د مصر پر تخت کښېنولە.
دوهم دریمه کسیزه حکومت (مارک، انتوان او اکتایوس)	له ۴۳ پخوا تر میلاده تر ۲۷ پخوا تر میلاده	دغو دریو واړو د سزار تر وژلو وروسته د دوو تنو پاتریسانو په وسیله واک په لاس کې ونیو.
مقدس امپراتور یا اکتایوس	له ۲۷ پخوا تر میلاده تر ۱۴ میلادي کاله پورې	د روم ځواکمن امپراتور شمېرل کېده. د هغه په زمانه کې د ایټالیا شاهي نوم په امپراتورۍ بدل شو. هغه ته یې د اګوسټ سزار لقب هم ورکړې و.
ژولن امپراتوران (تیبریوس، کالی کولا، کلودیوس او نرن حکومت)	له ۱۴ میلادي نه تر ۹۴ میلادي کاله پورې	دغه ځلور واړه واکمنان د زول سزار دکورنۍ څخه وو. چې د روم د امپراتورۍ په پراختیا کې یې لوی لاس درلود.
نیکوکاره امپراتوران (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس او (روليوس	د ۹۶ میلادي کال نه تر ۱۳۸ میلادي کاله پورې	د روم امپراتوران په دې موده کې د خپلې واکمنۍ لوړ پراو ته رسېدلي وو.

د روم وروستني امپراتور **مارکوس** او **رلوس** و. چې له ۱۶۱ تر ۱۸۰ میلادي کال پورې د روم بشپړ واکمن و. وروسته د **کامودیوس** په نوم یو تن واک ته ورسید. کامودیوس فاسد او ناپوه سړی و. دده د واکمنۍ په دوران کې د روم د امپراتورۍ د اپرزېدلو زمینه برابره شوه.

له ۲۳۵ میلادي کال نه تر ۲۸۴ میلادي کاله پورې شل تنه رومي شاهان واک ته ورسېدل. ترڅو چې د روم امپراتوري په ۳۹۵ میلادي کال کې په دوو برخو ووېشل شوه چې د ختیځ او لوېدیځ روم په نامه یاد شوي. چې په نورو بحثونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د لومړني جمهوریت په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د روم د وروستني امپراتور په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱. لومړنی رومي جمهوریت دکومو واکمنو مراجعو په وسیله اداره کېده؟ نوم یې واخلئ.
۲. رومیانو مقدونیه په کوم کال کې ونیوله؟
۳. د روم وروستنی واکمن امپراتور څوک و؟ خپل معلومات د هغه په اړه وليکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنسټ د روم د امپراتورۍ نقشه په خپلو کتابچو کې وليکي او په ټولګي کې دې نورو ته وښيي.

ketabton.com - The Digital Library

څـلورم څپرکی

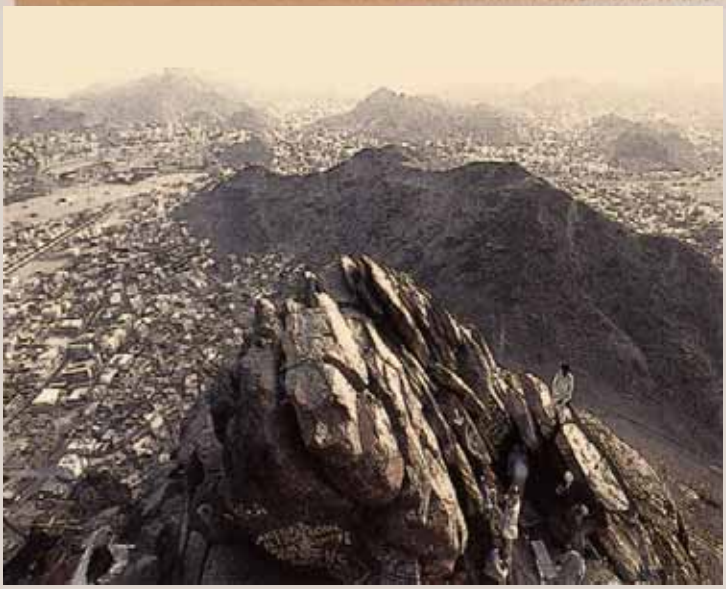

د اسلام تاریخ

- ایا پوهېږئ چې د اسلام مبارک دین د مخه د عربستان وضع څنګه وه؟
- د لوی څښتن د استازي حضرت محمد مصطفي (ص) له ژوند سره زیات اشنا شئ.
- ایا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او سوبو په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت دوران څرنګه تېر شو ؟
- ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ ؟
- ایا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولېږدول شو ؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

ketabton.com - The Digital Library

د څلورم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندې پوهیږي؛ د اسلام د ستر نبي حضرت محمد مصطفي (ص) ژوند لیک لولي او زده کوي یې؛ همدارنګه د اسلام د مبارک دین د پیل دکلونو پر مهال له ټولنیزو سمونونو او غزاګانو سره اشنایي پیدا کوي؛ د راشدینو خلفاوو له دوران سره اشنا کیږي؛ د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د دوران له پېښو خبریږي؛ د اسلام د دویم خلیفه حضرت عمر فاروق (رض) د زمانې پېښې او جریانات زده کوي؛ د حضرت عثمان (رض) د مهال له پېښو سره اشنا کیږي؛ سربېره پر دې د حضرت علی کرم الله وجهه د زمانې له پېښو خبریږي.

همدا راز اموي کورنۍ ته د واک د لېږد له څرنګوالي او د هغې دورې د مهمو خلفاوو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امویانو پر ضد د وګړنیزو پاڅونونو او د هغوی له راپرځېدو سره اشنا کیږي. سربېره پردې د عباسیانو د دورې د مشهورو خلفاوو له پرمختیا او ځوړتیا سره اشنایي پیدا کوي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا پوهیږئ چې د عربستان اوضاع د اسلام له مبارک دین څخه وړاندې څرنګه وه؟

د اسلام مبارک دین څخه وړاندې د اعرابو د مذهبي دودونو یو انځور

د اسلام د مبارک دین له راڅرګندیدو دمخه د **عربستان** وګړو او د نړۍ د ډېرو هېوادونو وګړو پر شرک او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندې به په عربستان کې هرې قبیلې ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه. او العیاذ بالله هغه به یې خپل خدای ګانه. په خپلو عقیدو کې به یې موهوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په ټولیز ډول یې د بې باورۍ او بې عدالتۍ په حالت او د جهل او ناپوهۍ په چاپېریال کې ژوند کاوه.

پر یو بل یې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مریانو سره یې غیر انساني چلند درلود. ښځې یې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وې. یوشمېر کورنیو به نوې زېږېدلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بډایو کسانو ترمنځ اخلاقي فساد دود و. جواري (قمار) او شراب څښل د اشرافو د زامنو ورځني عادت شوي و. دوی د مال او شتو د لاس ته راوړلو لپاره هر ډول غیرانساني او غیراخلاقي عمل ترسره کاوه. قوانین یوازې او یوازې د زورواکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زورورو به قوانین رامنځ ته

ketabton.com - The Digital Library

کول او هغه به يې د مظلومو او بيوزلو خلکو پر ضد کارول.
د قبايلو د مشرانو ترمنځ لاسليک شوي ټرونونه د هغې زماني دودیز قوانين و. د قبايلو غړي مصؤن او خوندي و، او د لاسليک شويو ټرونونو پر بنسټ يې خپل حقونه ترلاسه کول. د قبايلو د غړو ترمنځ درنښت او ارزښت هم د ټرونونو پر بنسټ و. هغو کسانو چې د قبيلې غړيتوب يې نه درلود له ټولو حقونو او امتيازاتو بې برخې و. ددې ډول خلکو پر مالونو او حقونو باندې تېرې جايز ګڼل کېده.
ددغو ټولو اخلاقي، ټولنيزو انحرافاتو، ناپوهيو، ظلمونو او نابرابريو د له منځه وړلو لپاره د اسلام مبارک دين د لوی څښتن (ج) له لوري د **نبي کريم حضرت محمد مصطفی** (ص) په واسطه د ځمکې د مخ ټولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد (ص) خلک د لوی څښتن د وحدانيت د منلو په لور راوبلل. شرک او په خپل لاس د جوړو شو و بتانو عبادت يې منع کړ او د مسلمانانو ترمنځ يې ټولنيز باور، عدالت، برابري او وروروليِ منځته راوړه.
د نجونو ژوندي ښخول او د هغوی پر انساني او ټولنيزو حقونو باندې تېرې يې منع کړ. له مربانو سره کړو وړو ته يې د هغوی په ګټه بدلون ورکړ. په عمومي توګه ويلای شو چې د اسلام مبارک دين يو الهي بشپړ دين دی، چې د لوی څښتن له لوري د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو د اصلاح او روښانولو لپاره له حضرت محمد مصطفي (ص) لخوا ابلاغ شوی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په عربستان کې د جهالت او ناپوهۍ د دوران په اړه بحث وکړي او دويمه ډله دې هغه تغيرات او سمونونه شرح کړي چې د اسلام د مبارک دين له خرګندېدو وروسته منځته راغلل.

پوښتنې:

- په عربستان کې له اسلامه وړاندې هرې قبيلې ځانته ..... جوړاوه او د هغه عبادت به يې کاوه.
- د اسلام مبارک دين خلک ..... ته رابلل.
- اسلام د الله پاک يو بشپړ ..... دی.

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه وپوښتي چې د اسلام مبارک دين تر نازليدو راوروسته د انسانانو په ژوند کې کوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دې ټولګيوالو ته وواياي.

ketabton.com - The Digital Library

د اسلام دستر پیغمبر حضرت محمد (ص) له مبارک ژوند سره بنه آشنا شئ (له ۵۷۱ نه تر ۶۳۴ زېږیز (میلادي) کاله پورې)

په مدینې منورې کې د نبوي جومات یو انځور

د بشري ټولنې ستر لارښود **حضرت محمد مصطفیٰ** (ص) د **عبدالله** زوی د **عبدالمطلب** لمسی و. په **۵۷۱** زکال کې یې نړۍ په خپل ولادت سره منوره کړه. د ده مبارکه مور **بي بي امنه** او رضاعي مور یې **بي بي حلیمه** (رض) نومېده.

د حضرت نبي کریم (ص) پلار دده له تولد څخه دمخه وفات شوی دی، په شپږ کلنۍ کې یې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې یې نیکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته دده پالنه دده دتره ابوطالب په غاړه شوه.

حضرت نبي کریم (ص) په پنځه ویشت کلنۍ کې له **بي بي خدیجې** (رض) سره، چې یوه پتمنه او عزتمنه میرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې دا لومړنۍ میرمن وه چې ایمان یې راوړ او د اسلام په مبارک دین مشرفه شوه.

د حضرت رسول اکرم (ص) د کابو ټولو اولادونو مور همدا بې بې خدیجه (رض) وه. یوازې **حضرت ابراهیم** د نبي کریم (ص) هغه زوی و چې مور یې **بي بي ماریه قبطیه** (رض) نومېده.

د حضرت محمد مصطفي (ص) په ژوندکې په پیغمبرۍ باندې تر بعثت دمخه ډېرې مهمې پېښې وشوې چې له املې یې د هغه حضرت محمد (ص) لوړ شخصیت د مکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لوړ شو.

د حضرت نبي کریم (ص) ریښتینولي او امین توب د دوی په شریفانه ژوند کې ددې لامل وګرځید چې حضرت بي بي خدیجه (رض) یې د خپلو سوداګریزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې

ketabton.com - The Digital Library

شریفې په دېوال کې د **حجرالاسود** د ډبرې بېرته ایښودل او ځای په ځای کول هغه بله پېښه ده چې حضرت رسول کریم (ص) ته یې دیوه ډېر مدبر شخصیت په توګه شهرت ورکړ.

د حجرالاسود د ډبرې د بیا ځای په ځای کولو په اړوند د عربو دوه قومونه یوې لویې شخړې ته سره نږدې شوي و. خو حضرت رسول اکرم (ص) په خپلې ځانګړې پوهې او خاص تدبیر سره دغه لانجه حل کړه. د حجرالاسود ډبره یې په یوه ستر څادر کې کېښودله او د ټبکېلو قومونو مشرانو ته یې لاربنو ونه وکړه چې هغه له څلورو خواو و (پیڅکو) څخه ونیسي او له ځایه یې او چته کړي بیا په خپله حضرت نبي کریم (ص) دغه مبارکه ډبره له څادر څخه راواخیسته او د دېوال په تاکلي ځای کې یې کېښودله چې په دې توګه د دوو لویو قومونو ترمنځ د لویې لانجې مخنیوی وشو.

د حضرت محمد مصطفی (ص) سپېڅلي شجره

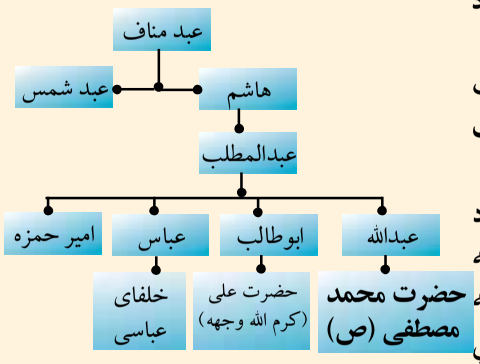

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) څلویښت کلن و چې په نبوت مبعوث شو دغه ستر امانت دلوی څښتن له لوري د **حضرت جبرائیل امین** (ع) په وسیله دوي ته ورسول شو.

حضرت محمد مصطفي (ص) د اسلام مبارک دین ته د بلنې په لومړیو کلونو کې زیاتې ستونزې وګاللې. خو له دې ټولو سره سره یې پرته له ځنډه د اسلام مبارک دین په خپرېدو کې پرله پسې زیار ویست. د نارینه و و له ډلې څخه **حضرت ابو بکر صدیق** (رض) او د ځوانانو له ډلې **حضرت علي کرم الله وجهه** لومړني اشخاص و و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شول.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۲۱- ۶۲۲ زکال کې له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ چې بیا همدغه هجرت د اسلامي نړۍ د تاریخ پیل وګرځېده.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۳ کلنۍ کې هغه مهال چې له **حجة الوداع** څخه راستون شو له لږې مودې وروسته یې له دې فاني نړۍ رحلت وکړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت محمد (ص) د شجرې او کورنۍ په اړه او دویمه ډله دې د اسلامي نړۍ د لومړنیو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

- حضرت جبرائیل (ع) د خدای (ج) له لوري حضرت محمد (ص) ته څه پیغام راوړ؟
- حضرت محمد (ص) څو کلن و چې په پیغمبرۍ مبعوث شو؟
- د حضرت محمد (ص) د شجرې په اړه څه معلومات لرې وېې لیکئ؟

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له ملا امام څخه د حضرت محمد (ص) د ژوند او اخلاقي ښېګڼو په اړه معلومات تر لاسه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا د اسلام د صدر د غزاګانو او فتوحاتو په اړه معلومات لرئ؟

د غزاګانو یو رسم شوی انځور

د لوی څښتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د پرله پسې بلنې له امله د مکې معظمې او مدینې منورې ډېر شمېر وګړي د اسلام په مبارک دین مشرف شول د اسلام مبارک دین له یوې ورځې څخه بلې ته پیاوړی کېده.

مشرکینو هڅه کوله چې د اسلام د دین د پرمختګ مخنیوي وکړي. ډول ډول خنډونه یې رامنځته کول. له مسلمانانو سره یې اړیکې پرې کړې. د مسلمینو کورونه یې محاصره کړل او هم‌به‌یې مسلمانان په یو ازې او ډله ییزه توګه ځوروول. ددغه ډول بندیزونو او ګواښونو سره سره بیا هم خلکو له یوې ورځې نه بلې ته اسلام ته مخه کوله. مسلمانان دومره زیات شول چې نور یې د ځانه دفاع کولای شول او هم‌یې داتوان وموند چې د مشرکینو دتېرې د مخنیوي په منظور د غزاګانو ډګر ته ودانګي. یو شمېر غزاګانې پېښې شوې چې په لنډه توګه یې د څو یادونه کوو.

د بدر غزوه:

د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا د بدر په نامه یاده شوې ده. دا غزا د هجرت په دویم کال مدینې ته نږدې د بدر په سیمې کې پېښه شوه چې مسلمانان پر مشرکینو بریالي شول. دا د جګړې په ډګر کې د مسلمانانو په ګټه لومړنۍ سوبه او فتح شمېرل کېږي. که څه هم په دې جګړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکینو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسېده او یوه نابرابره جګړه وه، خو د لوی څښتن (ج) په مرسته مسلمانان بریالي شول.

د احد غزا:

د احد غزا د مسلمانانو یوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په دریم هجري کال کې پېښه شوې، چې له امله یې د مکې مشرکینو ته ډېره مرګ ژوبله اوښتې وه. بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله (ص) په ژوند کې پېښه شوې ده د

ketabton.com - The Digital Library

خندق په نامه یادېږي. په دې غزا کې مشرکینو په یرغلونو پیل وکړ. خو هېڅ ډول بریالیتوب یې ترلاسه نه کړ. دغه غزا په او وم هجري کال کې واقع شوه.
د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ یوه بله مهمه غزا د **موته** غزا وه چې په ا تم هجري کال کې پېښه شوه. په دې غزا کې حضرت **خالد بن ولید** (رض) ډېر ارزښتمن رول ولوباوه.

د مکې معظمې فتح:

د مسلمانانو یوه ډېره ستره بریا همدا د مکې معظمې فتح وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکینو برلاسي و. ځکه نو مشرکینو د ډار احساس کاوه. په دې وخت کې حضرت محمد مصطفیٰ (ص) وویل: هرڅوک چې په کور کې وي او وریې ترلې وي په امان کې دی. هرڅوک چې مسجد الحرام ته پناه یوسي په امان کې به وي او هرچا چې د **ابوسفیان** (رض) کور ته پناه یوړه په امان کې به پاتې شي. په دې ډول مسلمانان بې له کوم جنګ څخه د مکې معظمې سیمې ته وردننه شول او لویه سوبه یې په نصیب شوه.

د حُنین غزا:

دا غزا د مسلمانانو له ډېرو سترو غزاګانو څخه ګڼل کېږي. په دې غزا کې د مسلمانانو له لوري دولس زرو تنو ګډون کړي و، په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډېره وه. د لوی څښتن (ج) د مرستې په برکت مشرکین په دې غزا کې هم له سختې ماتې سره مخامخ او مسلمانان بریالي شول.
د **حجة الوداع** پر مهال حضرت محمد مصطفیٰ(ص) مسلمانانو ته د حج شرایط او مراسم ورزده کړل او د جاهلیت د زمانې ټول کړه وړه او تړونونه یې لغو او منع اعلان کړل. د مسلمانانو د یوشمېر غزاګانو او بریالیتوبونو له امله د مسلمانانو په ټولنیز او سیاسي ژوند کې مناسب او وړ شرایط منځته راغله.
د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه د مخه د اسلام د مبارک دین نفوذ د مکې، مدینې او د عربي ټولنې په سیمو او ښارونو کې خپور شو. او د **جزیرة العرب** یو والي یې رامنځته کړ. دغو بریالیتوبونو د نړۍ په کچه د یوه پیاوړي او ځواکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنسټ کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکینو دناوړه کړو وړو په اړه معلومات وړاندې کړي او دویمه ډله دې د مسلمانانو د غزاګانو په باره کې خپل معلومات وویي.

پوښتنې:

۱- تاسو وویاست چې د اسلام مبارک دین د خپرېدلو په پیل کې د کفارو او مشرکینو کړه وړه د مسلمانانو په وړاندې څنګه وه ؟
۲- د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا.....نومېده.
۳- د مشرکینو په وړاندې د مسلمانانو دځو غزاګانو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د جومات له ملا امامه څخه د غزاګانو په اړه پوښتنې وکړي او بیا دې خپل دغه معلومات په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

ketabton.com - The Digital Library

ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟

د ثور سموځه

هغه ځای چې حضرت محمد(ص) او حضرت ابوبکرصدیق (رض) د مشرکینو څخه پناه وروړې وه.

د **حضرت ابوبکر صدیق** (رض) نوم عبدالله و. حضرت رسول اکرم (ص) هغه ته د **صدیق** لقب غوره کړ. د جاهلت په دورې کې یې نوم **عبدالکعبه** و. له **عام الفیل** نه دوه کاله وروسته په **مکه** کې نړۍ ته راغی. د ده شجره په شپږم نیکه کې حضرت نبي کریم (ص) ته رسېږي. د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه وروسته د کډوالو او کوربنو (**مهاجرو او انصارو**) د یوې پراخې او عامې غونډې له لارې د اسلامي خلافت مقام د لومړني خلیفه په توګه غوره شو. دی د **راشدینو خلفاوو** له ډلې څخه لومړنی خلیفه و چې له یو ولسم نه تر دیارلسم هجري کاله پورې د خلیفه په توګه د مسلمانانو په چوپړ کې و. حضرت ابوبکر صدیق (رض) له غوره کېدو وروسته په خپلې لومړنۍ وینا کې چې د مسلمانانو غونډې ته یې وکړه و ویل: ((اې خلکو! تاسو چې زه د خلیفه په توګه غوره کړم. زه له تاسو نه څه ځانګړې لوړتیا نلرم. که ما ښه کارونه کول له ما سره ملتیا وکړئ او که بد کارونه مې کول منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې ضعیف او ستاسو ضعیف ماته پیاوړی دی. په هر قوم کې چې ناوړه کارونه دود شي په بلاګانو اخته کېږي.))

حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خپل امارت په دوه کلنې دورې کې د ځینو قامونو د **ارتداد** مخه ونیوله. په دې مهال کې ځینو مرتدینو د نبوت دعوا وکړه. چې له دې ډلې کولای شو د **مسیلمه کذاب** نوم واخلو.

کذاب مسیلمه د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له خوا ووژل شو. او دده منونکي بېرته د اسلام مبارک

ketabton.com - The Digital Library

دین ته راوګرځېدل.
حضرت ابوبکر صدیق (رض) مرتدانو ته په دې ټکو کې پیام واستاوه:((د بښونکي او مهربان لوی څښتن په نامه!
د لوی څښتن او د هغه د ستر استازي د خلیفه له لوري د ابوبکر پیغام هر چا ته خاص دي، که عام مسلمین دي، که مرتدین. درود دې وي پر هغه چا چې د هدایت په لاره روان دی او له هدایته وروسته یې تیارې او ړندو لارو ته مخه نه ده کړې. زه واحد څښتن تعالی (ج) ستایم. او وایم چې له هغه نه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد (ص) د هغه بنده او استازی دی. په هغه څه چې راوړې یې دي او نازل شویدي ایمان لرم او هرڅوک چې له منلو یې ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وړاندې یې جهاد کوم.)) او ددې پیام په یوې برخې کې راغلي دي چې: (امابعد لوی څښتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد (ص) د خلکو د اصلاح لپاره واستاوه. چې ډاروونکی او زیری ورکوونکی وی. د الله پاک په اراده او غوښتنې سره خلک د هغه لور ته راوبولي او ټول انسانان له الله جل جلاله څخه وویروي لوی څښتن (ج) د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کریم (ص) بلنه یې ومنله. او حضرت نبي کریم (ص) هغه وګړي چې له ده څخه یې مخ اړولي و. بیرته اسلام ته راواړول.
وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امر یې پر ځای کړ خپل امت ته یې نصیحت وکړ او د لوی څښتن له لوري یې خپله دنده هغسې چې ښایي ترسره کړه او له دې فاني نړۍ څخه یې رحلت وکړ ...)
حضرت ابوبکر صدیق (رض) هغه وګړي چې د زکات د فریضې له ادا کولو څخه یې ډډه کوله هم اصلاح کړل. د مسلمانانو د حاکمیت سیمه دحضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې شام (اوسنۍ سوریې) او عراق ته ورسېده د **بین النهرین** د نیولو لپاره یې د **حضرت خالد بن ولید** (رض) تر مشرۍ لاندې یو لښکر واستاوه. او هغه سیمې یې هم د اسلامي حاکمیت په ولکې کې راوستې. د مسلمانانو د حاکمیت د سیمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېره ستره او د قدر وړ ونډه درلوده.
د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت دوره دوه کاله او څو میاشتې وه او په دیارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکې دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د پیل په اړه څرګندونې وکړي او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د دورې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ
- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات ولیکئ.
- د ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې کومې سیمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپل ملا امام څخه د اسلام د لومړني خلیفه حضرت ابوبکر صدیق (رض) د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولګي کې زده کوونکو ته ووایي.

ketabton.com - The Digital Library

دحضرت عمر فاروق (رض) دخلافت په اړه معلومات لرئ؟

بصره، د هغو ښارونو څخه ده چې د حضرت عمر فاروق(رض) د خلافت په دوره کې ودانه شوله

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) تر وفات وروسته، د خلافت دنده **حضرت عمر فاروق** (رض) ته ورسېده. نوموړی د مدینې منورې د ټولو مېشتو وګړو (انصارو او مهاجرینو) له خوا په یوه خوله او اتفاق د مسلمانانو په خلافت وټاکل شو. حضرت عمر فاروق بن خطاب (رض) د فجارو له جګړې نه څلور کاله د مخه په مکې مکرمې کې نړۍ ته راغې. دده شجره **کعب بن لوی** قریشي او بیا د **بني عدي** طایفې ته رسېږي. په ماشومتوب کې یې د خپل پلار پسونه پو ول. د جاهلیت په دوره کې یې د قریشو د استازي په توګه د خپل منځي نښتو د له مینځه وړلو لپاره دیوه مصلح او سفیر په توګه دنده ترسره کوله. په فصاحت او بلاغت کې یې ثاني نه درلود. له همدې امله یې په عربو کې ډېر نېک او ښه شهرت درلود. د حضرت رسول اکرم (ص) د بعثت نه شپږ کاله وروسته د اسلام په مبارک دین مُشرف شو. او د حضرت نبي کریم (ص) له ډېرو نژدې یارانو څخه و. کله چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) ناروغي شدت ومونده. نو مسلمانانو دیوه خلیفه په فکر کې شو. په دې اړه یې له پوهو خلکو او له خپلو دوستانو څخه د حضرت عمر فاروق (رض) په اړه پوښتنې کولې. ټولو له څه هیلې او غرضه پرته د زړه له کومې په ربښتیني توګه حضرت فاروق (رض) تائیداوه. یوه ورځ یې په همدې اړه له حضرت عثمان (رض) څخه وپوښتل. ده په ځواب کې وویل: تاسو له موږ ټولو څخه ډېر د حضرت عمر (رض) په اړه معلومات لرئ او ښه یې پیژنی، سختګیر دی خو باطن یې له څرګندې بڼې ډېر ښه دی. په موږ کې له عمر (رض) نه بل ډېر ښه څوک نشته.

ketabton.com - The Digital Library

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وصیت سره سم د خلافت چارې حضرت عمر فاروق (رض) ته وسپارل شوې. په وصیت پانه کې راغلي و د ښنونکي او مهربان خدای(ج) په نامه:
ما عمر بن خطاب(رض) پر تاسو امیر وټاکه. که چیرې یې نیکي وکړه او دباور او عدالت پرلاړې ولاړ، داهغه څه دي چې زه دهغه په اړه پوهېږم. او هغه فکر دی چې دهغه په اړه یې لرم. او که چیرې یې ظلم وکړ، حق ته یې بدلون ورکړ، زه په غیب نه پوهېږم زما نیت ښه دی او دهر چا چلند په هغه پورې اړه لري او هغوی چې تېرې او ناروا کوي، پوه به شي چې پایله یې څه ده.

د مسلمانانو سوبې دوام مومي:

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وفات نه وروسته حضرت عمر فاروق (رض) د اسلام دویم خلیفه په توګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په زمانه کې تر **عراق** او د **ساسانیانو** دولت تر پولو پورې ورسېد. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د ایران وضع مغشوشه او متزلزله شوې وه تر هغه وروسته چې رومیانو د جنادین په جګړې کې ماتې وخوړه، د مسلمانانو ځواکونه د ایران پر لور وخوځېدل. د ایران د جګړې لپاره د مسلمانانو د ځواکونو مشر **حضرت سعد بن ابي وقاص** (رض) وټاکل شو. هغه په **قادسیې** کې له ایراني پوځونو سره مخامخ شو او هغوی ته یې سخته ماتې ورکړه. د قادسیې او جلولا له سوبو نه وروسته حضرت سعد بن ابي وقاص دکوفې د ښار د جوړېدو بنسټ کېښود.

له یوې مودې وروسته د **مداین** ښار، چې **دریم یزدګرد** یې دفاع کوله، د مسلمانانو په لاس فتح شو. ساساني دریم یزدګرد تېښتې ته مخه کړه. دغو جګړو څلور کاله دوام وموند چې په پای کې د **نهاوند** ښار د مسلمانانو لاس ته ورغی. مسلمانانو په دغې سوبې باندې **فتح الفتوح** نوم کېښود. له دې جګړې وروسته یزدګرد **خراسان** ته تېښته وکړه او په یو دیرشم هجري کال کې د یوه خراساني ژرنده ګر لخوا ووژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په لس نیمو کلو کې ډېرې ځمکې د مسلمانانو له خوا فتح شوې، چې پراخوالي یې د **مصر** له لوېدیځې برخې څخه نیولې بیا د **افغانستان** تر ختیځو برخو پورې رسېده. ددې دورې یوه بله مهمه چاره دا وه چې د مسلمانانو تاریخ د حضرت نبي کریم (ص) له هغه هجرته پیل شو چې له مکې نه یې د لومړي ځل لپاره په دایمي توګه هجرت وکړ. حضرت عمر فاروق (رض) د هجرت په ۲۳ کال کې دیوه مریي له خوا چې **ابولؤلؤ** نومېده، د لمانځه دادا کولو په حال کې په شهادت ورسېد. د ده د خلافت په دوره کې مسلمه امت له فوق العاده سوکالۍ او عدالت څخه برخمن و.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دو و ډلو وویشل شي. لومړی ډله دې د حضرت عمر فاروق (رض) د ژوندانه په اړه معلومات وکړي او دویمه ډله دې دهغې دورې د فتوحاتو په اړه معلومات وکړي.

پوښتنې:

- حضرت عثمان(رض) د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق(رض) ته څه وویل؟
- حضرت ابوبکر صدیق (رض) په خپل وروستني وصیت لیک کې څه لیکي و؟
- د فتح الفتوح په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق (رض) د اخلاقو او فضایلو په اړه د خپلو ملا امامانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وویلي.

ketabton.com - The Digital Library

ايا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دورې د پېښو په اړه معلومات لرئ؟

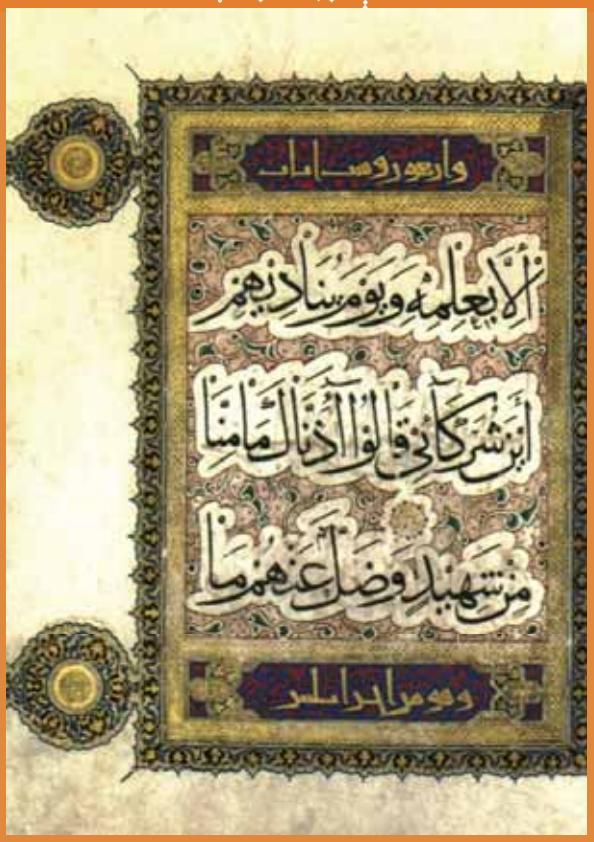

د قرآن عظيم الشان يوه پانه

حضرت عثمان (رض) د **عفان** زوی، او له **عام الفيل** نه پنځه کاله د مخه په **مکې مکرمې** کې زيږېدلی دی. د سخاوت ساری يې نه و او د يوه رحيم او مهربان شخصيت څښتن و. د حضرت ابوبکر صديق (رض) په واسطه د اسلام مبارک دين منلو ته وبلل شو، او مسلمان شو.

هغه شتمن و او خپله شتمني يې د اسلام په لاره کې وکاروله. د **بدر** له غزا څخه پرته په ټولو غزاګانو کې يې ګډون وکړ. د حضرت عمر فاروق (رض) له شهادته څخه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په ۲۳ هجري کال کې د اسلام د دريم خليفه په توګه وټاکل شو. د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دورې کې د **ترکيې** زياتې برخې او د **افريقې** ځينې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوې. دغه راز په دې دوره کې د **همدان**، **سکندريې** او **اذربايجان** بغاوتونه غلي کړای شول. د همدې خليفه په وخت کې د **حضرت معاويه** (رض) په مشرۍ د سمندري ځواک تر نامه لاندې د سرتېرو يو ځانګړي ځواک رامنځته شو.

حضرت عثمان (رض) په خپل يوه ليک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او ولس سره د کړو وړو په اړه داسې وليکل: ((لوی څښتن (ج) خلک په حق سره پيدا کړي او له حقه پرته نور

ketabton.com - The Digital Library

څه نه مني. حق واخلئ او حق ورکړئ، امانت مه خیانتوئ، د امانت بند مه شلوئ، که نه د هغو کسانو په ګناه کې به شریک اوسئ چې له تاسو وروسته په همدې لاره ځي. په عهد او ترون وفا وکړئ. په یتیم او په هغه چا چې له تاسو سره په ترون کې شریک او ګډ دی، ظلم او ناروا مه کوئ. هر څوک چې پر یتیم او شریک ظلم وکړي لوی څښتن (ج) د هغه دښمن دی.

د قرانکریم ټولونه:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت د مهال له ډېرو سترو کارونو نه یو هم د قران عظیم الشان ټولونه وه. قران شریف د ۲۳ کلو په اوږدو کې د وخت د غوښتنې له مخې پر حضرت محمد (ص) نازل شو. د قران کریم مبارک ایتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او یا به یې د ونو په پوستکو یا هډوکو باندې لیکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له څو غزاګانو او جګړو وروسته یوشمېر قاریان په شهادت ورسېدل. ځکه نو دا اړتیا محسوسه شوه چې قران کریم راټول او تدوین شي.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوري کې قران کریم د مصحف په توګه ټول کړل شوي و، خو د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوران کې قران شریف په کامل صورت د راویانو په واسطه د **حضرت زید بن ثابت** (رض) تر نظر لاندې چې د وحې د کاتبانو له ډلې و، په پوره ځیرتیا راټول او ولیکل شو.

له نورو نسخو سره له مقابلې څخه وروسته حضرت عثمان (رض) حکم وکړ چې ټولې پخوانۍ نسخې دې له منځه یوړلې شي.

حضرت عثمان (رض) په اویا کلنۍ کې په خلافت وټاکل شو. او د خلکو د ارامۍ او سوکالۍ لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. حضرت عثمان (رض) دولس کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسې حال کې چې د پاک قران په تلاوت لګیا و. د یوه تن باغي له خوا په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د سترو کارونو په اړه معلومات وکړي.

پوښتنې:

- د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- پاک قران د اسلام دکوم خلیفه په وخت کې راټول شو ؟
- حضرت عثمان (رض) څو کاله خلافت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل چاپیریال له ملا امامانو څخه د اسلام د دریم خلیفه په اړه معلومات راټول او هغه دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته وویایي.

ketabton.com - The Digital Library

د حضرت علی کرم الله وجهه خلافت څرنګه تېر شو ؟

دکوفي جومات
د حضرت علي (کرم الله وجهه) د خلافت مرکز

حضرت علی کرم الله وجهه د ابي طالب زوی، د **عبدالمطلب** لمسی، د **بني هاشم** له قبیلې او د **قریشو** له قام څخه و. سربېره پر دې چې د حضرت محمد مصطفی (ص) د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرته یو وېشت کاله د مخه په مکې مکرمې کې وزېږېد. د قحطی په کال کې حضرت علی کرم الله وجهه دیوې مودې لپاره له حضرت نبي کریم (ص) سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم (ص) په نبوت مبعوث شو، حضرت علی کرم الله وجهه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو.

حضرت علی کرم الله وجهه د خلکو ترمنځ په عدل، باور، انصاف او ذکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکینو د حضرت محمد مصطفي (ص) پر کور یرغل وکړ، هغه مهال حضرت علی کرم الله وجهه د حضرت نبي کریم(ص) د خوب پر تخت ویده شو او په دې ترتیب مشرکین خپلې هیلې ته ونه رسېدل.

د حضرت عثمان (رض) له شهادت څخه وروسته په **۳۶** هجري کال کې د مسلمانانو د یوې غونډې د پریکړې پر بنسټ د اسلامي نړۍ د خلیفه په توګه غوره او وټاکل شو. دی د ځینو مسلمانو مشرانو له خوا د یو لړ زیاتو ستونزو او مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پایله کې د مسلمانانو ترمنځ دوه جنګونه پېښ شول، چې یو یې د **جمل** او بل یې د **صفین** په نامه یاد شوي دي.

ketabton.com - The Digital Library

د جمل جګړه:

دغه جنګ په **بصره** کې پېښ شو. په دې جنګ کې **بي بي عايشې** (رض) د حضرت محمد مصطفي (ص) مطهرې مېرمنې هم ګډون کړی و. په دې جګړه کې بي بي عايشه (رض) په اوښ سپره وه، نو ځکه يې دغه جګړه جمل يا اوښ نومولې ده.

د صفين جګړه:

دغه جګړه **د صفين** په سيمې کې د حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت **معاويه** (رض) ترمنځ په او وه ديرشم هجري کال کې پېښه شوه، او وه ورځې يې دوام وکړ. له هغه وروسته جګړه سړه شوه او دوه تنه د خبرو اترو لپاره وټاکل شول. حضرت علی کرم الله وجهه حضرت **ابوموسي اشعري** (رض) د خپل استازي په توګه وټاکه او د حضرت معاويه (رض) له خوا **عمرو بن العاص** (رض) غوره شو. د خبرو اترو په پايله کې دواړه لوري په دې سلا شول چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې شي او په عوض يې يو درهم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لپاره وټاکل شي. حضرت عمرو (رض) حضرت ابو موسي اشعري (رض) ته وويل چې ولاړ شه او دغه پريکړه اعلان کړه. حضرت ابو موسی (رض) راغی او پريکړه يې داسې اعلان کړه.

مورږ پريکړه وکړه چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې کو و. تاسې مسلمانان له خپله منځه يو بل څوک د خلافت لپاره غوره کړئ. له حضرت ابو موسی اشعري (رض) وروسته عمرو (رض) په خپل ځای ودريد او ويې ويل:

اي خلکو تاسو واوريدل. چې حضرت ابو موسی اشعري (رض) خپل يار لرې کړ. زه هم د هغه يار لرې کوم او د هغه پر ځای معاويه خلافت ته منصوبوم. په دې توګه د حضرت معاويه (رض) پلويانو خبرې اترې د ځان په ګټه اعلان کړې.

د خوارجو څرګندېدل:

دا يوه بله پېښه ده چې د صفين له جګړې څخه وروسته واقع شوه. **خوارج** سياسي عقيدتي ډله وه چې د اسلام په سياسي او ټولنيز تاريخ کې يې ونډه درلوده. دوی د حضرت علی کرم الله وجهه له پلويانو څخه و، او پر هغه ترون يې نيوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علی کرم الله وجهه له حضرت معاويه (رض) سره د خبرو اترو لپاره کړي و. دوی له دې نيوکې څخه وروسته د حضرت علی کرم الله وجهه دياړانو له ډلې څخه و وتل او په همدې بنسټ په خوارج معروف او مشهور شول.

حضرت علی کرم الله وجهه په عمومي توګه پنځه کاله د مسلمانانو خلافت وکړ. د هجرت په څلوېنتم کال د خوارجو د طايفې ديوه تن له لوري چې **عبدالرحمن بن ملجم** نومېده، تېي او دوه ورځې وروسته د همغو تېونو له املې په شهادت ورسېد. او په دې ډول د راشدينو خلفاو و دوران هم پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه خپل معلومات وليکي. او دويمه ډله دې د صفين د جګړې په اړه معلومات له خپلو ټولګيوالو سره شريک کړي.

پوښتنې:

- د حضرت علی کرم الله وجهه دکورنۍ او په خپله د ده د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ
- د جمل د جګړې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې ليکئ.
- خوارج څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې هريو د خپل ملا امام څخه د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته وويايي.

ketabton.com - The Digital Library

ايا د امويانو د خلافت د پيل په اړه معلومات لرئ؟

د امير معاويه له دورې مسکوکات

په پخواني لوست کې راغلي و چې حضرت علی کرم الله وجهه د يوه تن خوارج له خوا په شهادت ورسېد. په دې مهال کې د **شام** اوسېدونکي د حضرت معاويه (رض) په شاوخوا راټول او يو نوی مرکز يې جوړ کړ. حضرت **معاويه** (رض) د **ابو سفيان** (رض) زوی او د **حرب** لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکرمې کې زېږېدلی دی. د ده پلار ابوسفيان د مخه تردې چې مسلمان شي د حضرت محمد (ص) د ډېرو کلکو مخالفانو له ډلې شمېرل کيده. د ابوسفيان له مسلمانيدو سره د ده ميرمن او اولادونه هم د اسلام په مبين دين مشرف شول.

حضرت معاويه درويشت کلن و چې حضرت محمد (ص) هغه د خپل کاتب په توګه وټاکه. د حضرت ابوبکر صديق (رض) د خلافت په زمانه کې د حضرت معاويه (رض) ورور يزيد بن ابو سفيان د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر شمېر بني اميه استوګن شول. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د

ketabton.com - The Digital Library

شام اداره معاویه بن ابو سفیان (رض) ته سپارله شوې وه. د حضرت عثمان (رض) په زمانه کې یې هم د والي په توګه خپلې دندې ته دوام ورکړ. د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت په پیل کې حضرت معاویه (رض) بیعت ونه کړ چې په پایله کې د صفین جنګ پېښ شو.

حضرت معاویه (رض) د امویانو د خلافت بنسټ کېښود. شل کاله یې خلافت وکړ او په شپېتم هجري کال کې مړ شو. د معاویه له مړینې څخه وروسته یې لویه امپراتوري په میراث پاتې شوه، چې ختیځې پولې یې له **هندوچین** څخه پېلېدې او په لوېدیځ کې تر **فرانسې** او **هسپانیې** پورې رسېدې. له ده څخه وروسته د ده زوی **یزید بن معاویه** (رض) د چارو واګې په لاس کې ونیوې. او د هغه د واکمنۍ د دوران په یوشپېتم هجري کال کې د کربلا غمیزه پېښه شوه. په دې جنګ کې د حضرت محمد مصطفي (ص) لمسی **حضرت حسین** (رض) او د هغه یاران په شهادت ورسېدل. له یزیده څخه وروسته د دې کورنۍ یوشمېر کسانو د چارو واګې په لاس کې درلودې. دغه کورنۍ تر یو سلو دوه دېرشم هجري کاله پورې د اسلامي خلافت پر سیمو حکومت وچلاوه.

مروان د دې لړۍ وروستنی حکمران و. چې له ۱۲۷ نه تر ۱۳۲ هجري کاله پورې یې د اسلامي امپراتورۍ پر ځمکو حکومت وچلاوه. په پای کې ابومسلم په یوه برخلیک جوړونکي پاڅون سره د امویانو لړۍ ته د پای ټکی کېښود، چې په راتلونکي لوست کې به یې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاویه (رض) د شخصیت په اړوند خبرې وکړي او دویمه ډله دې په دې کورنۍ پورې د ترلو مهمو پېښو په اړه څرګندونې وکړي.

پوښتنې:

- د امیر معاویه د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- د کربلا خواشینو ونکې غمیزه پېښه څه مهال پېښه شوه؟ خپل معلومات ولیکئ.
- د امویانو پر ضد د پاڅون په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو څخه پوښتنه وکړي او بیا دې همدغه معلومات په ټولګي کې دننه له خپلو ټولګیوالو سره شریک کړي.

ketabton.com - The Digital Library

ايا پوهېږئ چې دامويانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

اموی جومات په دمشق کې

يوشمير اموي خلفاو و الهي احکامو ته پاملرنه درلوده چې له دې ډلې څخه کولای شو حضرت عمر بن عبدالعزيز (رض) ته اشاره وکړو، خو يوشمېر نور يې رعاياو ته په مادي او معنوي لحاظونو لکه څرنګه چې ښايي هغسې پاملرنه ونه کړه.

د امويانو پر ضد پاڅونونه په بيلابيلو کچو د واکمنۍ په لړې او نړدې ځايونو کې پيل شول. د امويانو پر ضد دغه خوځښتونه او پاڅونونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې **ابومسلم خراساني** د عباسيانو په مرسته د پاڅون زمينه برابره کړه. ابومسلم له هرڅه مخکې د عباسيانو پاملرنه ځان ته راوارړوله. او بيا يې د اسلامي خلافت پر ضد په ختيځ په تېره بيا په **خراسان** کې پاڅون پېل کړ او تر بغداد پورې يې د امويانو تولو پلويانو ته ماتې ورکړه. د امويانو يوشمېر پلويان د څه ټينګار پرته پاڅون کوونکو ته تسليم شول.

ketabton.com - The Digital Library

د **هرات**، **فوشنگ**، **بلخ**، **تالقانو** او نورو سيمو خلک د ابومسلم په امر تر دمشق پورې د پرله پسې برید په حال کې ورسېدل. هلته يې د لوړو دېوالونو او پياوړو برجونو پر سر تور رنګي بيرغونه ورپول، په دې حالت کې عباسيانو د ابومسلم ملاتړ درلود په دې توګه **ابوالعباس** په (۱۳۲ هـ) يو سلو دوه ديرشم هجري کال د خلافت چارې په خپل لاس کې ونيولې.

کله چې خلافت ابوالعباس سفاح ته ورسېد، خپل تره **عبدالله بن علي** ته يې دنده وسپارله چې د اموي کورنۍ وروستني خليفه مروان تعقيب کړي. عبدالله هغه تر موصل پورې وځاره او هلته هم چې کوم جنګ پېښ شو، **مروان** ماته وخوړه او **حران** ته وتښتيد. بيا يې **دمشق** او **فلسطين** ته تېښته وکړه. ابوالعباس خپل تره ته لارښوونه وکړه چې د مروان د تعقيب چارې **صالح** ته وسپاري. صالح، مروان د مصر د **بومير** نومي کلي پورې وځاره. هلته يې ونيو او ويې واژه. په دې توګه عباسي دوره پيل شوه چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امويانو د نيمګړتياوو په اړه خبرې وکړي او دويمه ډله دې د خراساني ابومسلم د پاڅون په اړه لازم معلومات په ټولګي کې وړاندې.

پوښتنې:

- خراساني ابومسلم څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.
- د امويانو په ضد پاڅونونه له کومه ځايه پيل شول؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.
- اموي وروستنی حاکم څوک و او څنګه ووژل شو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو نه د ابومسلم په اړه پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې له نورو سره شريک کاندي.

ketabton.com - The Digital Library

آيا پوهيږئ چې له امويانو نه عباًسيانو ته څواک څرنګه ولیږدید؟

د سامرا تاريخي ودانۍ په عراق کې، د عباسيانو د دورې يوه نامتو ابده

ابومسلم خراساني برسېره پر دې چې د يوشمېر عجمو له مرستې او ملاتړ څخه برخمن و، يو مُدبر او باخبره سړي هم و. د **تالقانو**، **بلخ** او **هرات** خلک يې په مرو کې سره راټول کړل. ددې ترڅنګ يې هڅه وکړه چې د عربو په تېره د عباسيانو مرسته هم ترلاسه کړي. له همدې امله يې د عباسيانو له مشرانو سره چې هغوی هم د امويانو پر ضد په تبليغاتو بوخت و و، اړيکې ټينګې کړې. عباسيانو چې په پټه د خلکو بلنه تنظيموله، هڅه يې کوله چې نظامي ځواک هم ولري، چې د امويانو واک پای ته ورسوي. هماغه و و چې د عباسيانو پاملرنه **ابومسلم** ته واوښته، د عباسيانو سره د اړيکو او ژمنو له امله د ابومسلم لښکرو په **دمشق** برید وکړ د امويانو د وروستني خليفه **مروان** ځواکونه يې د واک له ګدۍ راوپرځول، او د چارو واګې يې د **ال عباس** کورنۍ ته وسپارلې.

عباسي دولت پنځه پيړۍ په اسلامي ځمکو حکومت وکړ. ددې کورنۍ لومړني خليفه ابوالعباس (سفاح) و و. چې په ۱۳۲ هجري کال کې يې د چارو واګې په لاس کې ونيولې. نومورې تر ۱۳۶ هجري کاله پورې پر اسلامي امپراتورۍ واکمني وکړه. د **ابوالعباس سفاح** پلار د امويانو په مخالفت کې ډېر ربړونه وګالل. هغه د خپلې مړينې پر مهال د امويانو پر ضد فعاليتونه او په بلنې پورې مربوطې چارې خپل زوی **ابراهيم**

ketabton.com - The Digital Library

ته چې په **امام** ملقب و، وسپارلې. امام وروسته د مروان په لاس مسموم شو او په محبس کې يې له نړۍ سترګې پټې کړې.

ابوالعباس د جُمعې په ورځ پر منبر باندې خپله لومړنۍ وينا خلکو ته واوروله، په دې توګه له ده څخه خلک خوښ شول او ده ته يې وويل چې د حضرت رسول اکرم (ص) مبارک سنت دې بيا ژوندي کړ. ده د دې وينا په ترڅ کې د حضرت نبي کريم (ص) له فضايلو څخه خبرې وکړې او د امويانو له ظلمونو او بديو څخه يې يادونه وکړه، چې له ډېرو وګړو، په تېره تېره د نبوت له درنې او پتمنې کورنۍ، سره يې کړي وي. دا يې هم زياته کړه چې امويانو په زور، دوکې او چل ول اسلامي خلافت غصب کړي و.

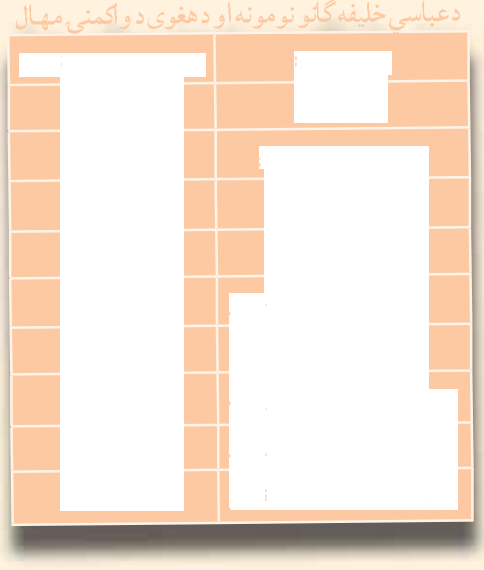
د عباسي خليفه ګانو نومونه او دهغوی د واکمنۍ مهال

د عباسيانو واکمني تر ۶۵۶ هجري کاله پورې وغځېده. د پنځو پيړيو په اوږدو کې ددې کورنۍ څو تنه واکمنان د واک پر ګدۍ کېناستل. په دې دوره کې ډېرې پېښې رامنځ ته شوې يوه يې د ابومسلم وژنه وه چې د **منصور** د حکومت په دوره کې ترسره شوه.

وروسته له منصور څخه کابو ۳۶ تنه يو په بل پسې خلافت ته ورسېدل، چې د يو شمېر مشهورو کسانو نومونه يې په جدول کې لوستلای شئ:

ددې کورنۍ وروستنی خليفه **ابو احمد المستعصم بالله** و چې د چنګيزيانو د يرغلونو له امله د واک له ګدۍ راوپرځېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ابومسلم په اړه معلومات وکړي او دويمه ډله دې د ابومسلم د وژل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شريک کاندي.

پوښتنې:

- د خراساني ابومسلم دکارونو په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.
- ابوالعباس (سفاح) څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.
- خراساني ابومسلم څرنګه ووژل شو؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له پوهانو او مشرانو څخه د امويانو نه عباسيانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې همدغه مطالب په ټولګي کې دننه خپلو ټولګيوالو ته وويايي.

ketabton.com - The Digital Library

د عباسيانو خلافت څرنګه راوپرځيد؟

د عباسيانو د دورې يوه سکه

له هغه وروسته چې **ابومسلم** ووژل شو يو ډېر شمېر سيمه ييز ځواکونه په تېره د اسلامي امپراتورۍ د ختيځو برخو واکمنان پر **عباسيانو** بې باوره شول. په **هرات**، **سيستان**، **بلخ** او نورو ځايونو کې يوشمېر محلي حاکمانو مخالفت ته مخه کړه. دغه مخالفتونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې د **هارون الرشيد** د زامنو **مامون** او **امين** ترمنځ د مخالفتونو له امله لويه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او **فوشنجي طاهر** د مامون په پلوۍ راپاڅېدل. هغوی غوښتل له يوې خوا د ابومسلم کسات واخلي او له بله پلوه د بغداد په اداري او اسلامي خلافت کې د غير عربو ونډه او ارزښت زيات کړي.

د عباسي خلفاوو په وروستنيو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې پرته له مزو چرچو يې نور کار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرځيدو په اړه کولای شو يو لړ زيات لاملونه په ګوته کړو،

ketabton.com - The Digital Library

د بیلګې په توګه:

- **په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول**: عباسیانو له خپلې کورنۍ نه پرته له خپلو نورو پلویانو سره وفا نه کوله چې یوه نمونه یې له ابومسلم سره ناروا چلند و.
- **د عباسیانو پر ضد یوشمېر پاڅونونه**: د عباسي خلافت په بېلابېلو برخو کې د خپلواکۍ لپاره د سیمه ییزو واکمنانو پاڅونونو، د عباسیانو دولت کاواکه کړ.
- **د عباسي خلیفه ګانو بې کفایتي**: د عباسي کورنۍ په وروستیو کلو کې داسې کسان واک ته ورسیدل چې د خلکو له ځوروني، مزو چرچو او اخلاقي فسادونو څخه یې پرته نور څه کار نه و.
- **د پیاوړي مرکزیت نشتوالی**: عباسي خلیفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه څه پوهه او نه جرئت درلود. هر سیمه ییز امیر کولای شول چې خلیفه وویروي او په خپله ګټه یې وکاروي.

په دې توګه د اسلامي امپراتورۍ د وېش او ټوټه کېدو غوښتنې زیاتې شوې، خو هغه څه چې په پریکنده توګه د عباسیانو د دولت د راپرځیدلو لامل وګرځېد هغه د نیز او سیلاب په توګه د هلاکو تر اداري لاندې بغداد ته د مغولي لښکرو رسېدل و، چې په پایله کې یې عباسي خلافت ته تر پنځو پیړیو واکمنۍ وروسته د پای ټکی کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د وروستیو کلونو په اړه معلومات وکړي او دویمه ډله دې د عباسیانو د راپرځېدلو د لاملونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

- په عباسي دولت کې لومړني مخالفتونه څنګه پېل شول؟
- پر عباسیانو وروستۍ ګذار د کومو ځواکونو له لوري وشو؟ بیان یې کړئ.
- د عباسیانو په راپرځېدو کې کوم لاملونه مهم او ټاکونکي و؟ لړلیک یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فوشنجي طاهر په اړه له خپلو مشرانو پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وویایي.

ketabton.com - The Digital Library

د اوو م ټولګي د تاريخ د مضمون اصطلاحات (ګړنې)

الف:

اورتون: د زردشتيانو عبادت ځای او هغه ځای چې د عبادت لپاره اور پکې بلېږي.

ارشيف: د پخوانيو ليکنو ساتنځای.

ائين: مذهب، دين: او کله هم د قانون په توګه راغلی دی.

اساطير: داستانونه، کيسې: هغه تاريخ چې پر شفاهي روايتو او داستانونو ډډه لګوي، همدغسې مطالبو ته اساطيري تاريخ ويل کېږي.

سکندريه: يوناني تم ځای، نظامي عسکري ځای، هغه سيمه چې د يونانيانو او په ځانګړې توګه د سکندر له خوا جوړه شوې ده.

ابداعات: نوي جوړ شوي. نوي بدلونونه. هغه څه چې په پخوا کې معمول نه وي او په نوي بڼه وړاندې شي.

العياذ بالله: پناه وړو د لوی څښتن حضور ته.

انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا ده او په اصطلاح کې د مدينې هغو وګړو ته ويل کېږي چې د مکې له کډوالو سره يې مرسته وکړه او له هغوی يې تود هرکلی وکړ.

ارتداد: له دين نه اوښتنه. هغه کسان چې د اسلام له مبين دين څخه واوښتل مرتد وګڼل شول. يا په بلې وينا هغه کسان چې د اسلام له مبين دين څخه اوښتي و و، مرتد ګڼل کېدل.

ب:

لرغونپوهنه: لرغونپوهنه: هغه پوهنه ده چې له تاريخه دمخه دوران تر څېړنې لاندې نيسي او مطالعه کوي.

بدر: مدينې ته نږدې يو غر دی.

بعثت: په رسالت مامور کېدل يا ژوندي کېدل.

برونز: برنجي وسايل: (د مس او قلعي ترکيب او ګډون دی.

بودا: ګوتاما يا د بودايي دين لارښود.

بوديستوا: د بودا منونکي، هغه کسان چې د بودا کېدلو په مرحلې کې دي.

ت:

کليزه: (جنتري): د ورځو، مياشتو او کلونو دقيقه شمېرنه.

ج:

جيحون: د امو سيند

جمل: اوښ، د جمل جګړه، هغه جګړه چې په هغې کې بي بي عايشه (رض) پر اوښ سپره وه.

ketabton.com - The Digital Library

ح:

حجه الوداع: د حضرت نبي کريم (ص) وروستنی حج.

حماسي: هېوادني، جنګي، غورځنګي.

خ:

خرافات: هغه کړه وړه چې له شريعت، عقل او منطق څخه لرې وي.

خوارج: وتلي، هغه ډله چې د صفين په جنګ کې يې د هغه حکميت مخالف کاوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه او معاويه له لورې منل شوي وو.

م:

ماقبل تاريخ: له تاريخ څخه د مخه.

منبع: ماخذ. سرچينه او هغه اثار چې په کتاب ليکنې کې د ليکوال له خوا تر استفادې او ګټې لاندې نيول کېږي.

موزيم: د لرغونو او تاريخي اثارو ساتنځای.

د:

درج: ثبت او ليکنه.

ر:

رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوې الهه، بُت پالنه.

س:

سامانه: جوړول، تنظيمول، په لرغونې زمانې کې د اريايي وګړو عمومي جشن لکه د نوروز جشن او د بزګر جشن.

سيحون: د رود تګ لوري او په تاجکستان کې د سير دريا نوم دی.

سبک: شيوه، لاره، طريقه، تګ لاره.

ش:

شرک: له لوی څښتن سره شريک راوړل. بت پرستي. او په يوه خدای باندې باور نه لرل.

ص:

لاکي صندق: دغه صندق چې له لرګي څخه جوړ شوي او د لاک په مټ چې يوه کيمياوي ماده ده، پوښل شوي وي.

ketabton.com - The Digital Library

صفين: په شام کې د يوه ځای نوم، چې په عين حال کې د حضرت علي کرم الله وجهه او د امير معاويه ترمنځ جګړه هم همدلته پيښه شوې ده.

ع:

هندي عاج: د هندي پيلانو هغه غاښونه چې ظريفه اثار ورڅخه جوړېږي.

عام الفيل: د فيل کال په اعرابو کې يو کال د فيل په نامه مشهور و له هجرته ۵۳ کاله مخکې کال.

غ:

د حرا غار: د مکې مکرمې په يوې سيمې کې يوه سمڅه وه چې هلته به حضرت رسول اکرم (ص) د لوی څښتن په ذکر او عبادت لګيا و.

غزا: په لغت کې د جنګ په معنا ده او په اصطلاح کې هغه جنګ ته ويل کېږي چې له مسلمانانو نه د دفاع او د اسلام د خپريدا او پراختيا لپاره يې صورت موندلي وي.

غزوه: هغې جګړې ته وايي چې د حضرت محمد (ص) په ګډون پيښه شوې وي.

ف:

فرعون: د Paare له توري او کلمې څخه اخيستل شوي او د مصری پاچاهانو لقب و. چې په پخواني مصر کې دغه توري استعماليده.

ق:

قلمرو: جغرافيايي محدوده. د واک لاندې سيمه. د دولتي واکمنۍ حدود او سياسي واکمني.

ک:

ډبرليک: په ډبره ليکل شوی مطلب. هغه ليکنه چې په ډبرې کې حک او کيندل شوې وي او په عامه معنا ليکنه.

گ:

گاتها: د زردشت نصيحتونه يا د سپين تمان پندونه (نصحيتونه)

ketabton.com - The Digital Library

م:

مسکوکات: د سکو ټولګه. فلزي سیکې.

مزج: یوځای کېدل. ګډ کېدل. یو له بل سره یو کېدل.

د مزج توری او کلمه په تاریخ کې هغو مدنیتونو ته استعمال شوېده چې سرچینه یې بیله او لاس ته راوړنې یې یو ډول وي او په عامه معنا یوځای کیدنې ته هم ویل کېږي.

مشرکین: هغه وګړي او کسان چې له لوی څښتن سره شریک راوړي.

و:

وحدانیت: په یوه او واحد څښتن تعالي باندې ایمان او باور لرل.

ویدي: د اریایانو د سرودونو څلور کتابونه دي چې له ریګویدا، اتهر ویدا، ساما ویدا او ویجورو ویدا څخه جوړ دي. د ویدا او ویدي توری او کلمه د پوهې او تیز هوشی په معنا هم کارول شوېده.

ketabton.com - The Digital Library

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English